

Diplomová práce

2008

Miroslav Čapek

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

CÍRKEVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová

Autor práce: Mgr. Miroslav Čapek

Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky

Forma studia: kombinovaná

Ročník: 2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

23. 6. 2008

Děkuji vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Ludmile Muchové
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Osnova:

1 Úvod

2 Teoretická část

2.1 Psychologie dospělých

2.1.1 Osobnost dospělého člověka z pohledu obecné psychologie

2.1.2 Osobnost dospělého člověka z pohledu vývojové psychologie

2.1.2.1 Psychologická charakteristika dospělosti a stáří

2.1.2.2 Životní situace dospělých

2.2 Sociální skupina a komunikace

2.2.1 Rozdělení skupiny podle různých kritérií

2.2.2 Role ve skupině

2.2.3 Církev jako instituce

2.2.4 Církev jako sociální skupina

2.3 Pedagogika dospělých

2.3.1 Historický vývoj vzdělávání dospělých

2.3.2 Pedagogika dospělých v dnešní době

2.3.3 Církevní pohled na vzdělávání dospělých

2.3.3.1 Učitelství úřad církve

2.3.3.2 Formy pořádání setkání

2.3.3.3 Metody vzdělávací práce s dospělými

2.3.3.4 Skupinová atmosféra

3 Praktická část

3.1 Jedinečnost lidské osoby

3.2 Křesťanství jako společenství lidí jdoucích ke společnému cíli

3.3 Křesťanské vidění světa a jeho praktické dopady na životy konkrétních rodin

4 Závěr

1 Úvod

Při studiu na TF JČU v Českých Budějovicích jsem si uvědomil, že teologické, pedagogické i další sociální poznatky, které zde studenti mohou čerpat, by bylo dobré dostávat dál do jednotlivých farností a sborů. Snažil jsem se najít literaturu, která by tyto informace srozumitelným způsobem a uceleně předkládala dospělým. Proč dospělým, kteří si mohou v dnešní době elektronických médií tyto informace vyhledat sami? Z vlastní zkušenosti vím, že člověk, který nemá podnět k vlastnímu sebevzdělávání a zdokonalování tyto informace vůbec nehledá.

V naší farnosti, po dohodě s knězem, jsme společně začali organizovat setkávání pro dospělé jednou za čtrnáct dní po mši svaté. V úvodu jsem měl představu, že na konci každého setkání společně najdeme téma, které lidi zajímá a které si připravíme na příští setkání. Témata byla různá, např. žehnání zbraním, křesťan a politika, půst a postní praxe... Přípravy na tato setkání byly velmi náročné, protože obsahovaly informace z mnoha zdrojů. Po návštěvě biskupa Paďoura jsem se rozhodl napsat tuto diplomovou práci, protože ten vyslovil návrh, že je potřeba dát těmto setkáním nějakou koncepci a směr. Bohužel v literatuře jsem žádné „osnovy“ pro vzdělávání dospělých nenašel, a tak se pokusím nastínit témata, která by se dala praktikovat na takovýchto setkáních a byla možností pro hlubší hledání informací v těchto oblastech, která by reagovala na životní situaci dospělého křesťana v současném světě.

Při našich setkáních, která stále pokračují, je cítit ještě další velmi podstatný rozměr, a to je prožívání společenství. To hraje velmi důležitou roli v každé, tedy i farní rodině. Tomáš Halík říká, že mše svatá v neděli je vyvrcholením křesťanského týdne. To znamená, že farní společenství musí žít i během týdne. Taková setkání nad zajímavými tématy, ke kterým se všichni mohou vyjádřit, tomu mohou napomoci.

Vedoucí práce mi navrhla, abych zpracoval témata pro jednotlivé věkové skupiny. Já jsem se rozhodl, že věkové rozpětí bude od třiceti let výše. Nejprve popíši osobnost člověka teoreticky z pohledu psychologie, sociologie a

pedagogiky a budu se snažit vygenerovat otázky, které si klade dospělý křesťan ve svém životě. Konkrétní životní situace, které prožívají lidé v tomto věku, mají vždycky i teologický a etický rozměr, jenž bych také rád zohlednil a ze kterého vyplývá návrh řešení konkrétní životní situace. Domnívám se, že tímto způsobem se zvětšuje šance pro konkrétní lidi daného společenství dále se zajímat o určitý problém a hledat další informace. Bůh může skrze společenství, studium, zážitky a konkrétní svědectví promlouvat k duši člověka a vést ho k prohloubení víry. Podle mě to je úkolem teologických fakult a konkrétních křesťanů ve farnostech, vikariátech, diecézích, ale také ve vlastních rodinách, v zaměstnání, mezi kamarády. V teoretické části využiji literaturu týkající se vývojové psychologie, psychologie osobnosti, sociální psychologie, a pedagogickou literaturu týkající se dospělých a společenství. Opírat se budu nejvíce o tyto autory: Čápa, Říčana, Mareše, Skalku, Halíka, Vágnerovou a Šimka. V praktické části se pokusím tematizovat otázky dospělých křesťanů a vytvořit z nich didaktický systém. K jednotlivým tématům doporučím literaturu z oblasti teologie a etiky. Cílem mé práce jsou tedy návrhy témat zpracovaných na období tří let tak, aby tato témata mohla pomoci křesťanským společenstvím dospělých v lepším pochopení jedince i společenství a Božího plánu s nimi.

2 Teoretická část

2.1. Psychologie dospělých

V této kapitole se budu snažit poodhalit osobnost dospělého člověka z pohledu obecné a vývojové psychologie. Popíšu jednotlivá stádia dospělosti až do stáří proto, abychom lépe pochopili možné životní situace dospělých.

2.1.1 Osobnost dospělého člověka z pohledu obecné psychologie

Psychologie osobnosti definuje osobnost z různých pohledů. Již klasická řecká filosofie rozlišuje tělo (sóma) a duši (psyché = život, životní princip). Podobné rozdělení najdeme i v křesťanství a v některých původních afrických náboženstvích.

Oldřich Mikšík píše v psychologické charakteristice osobnosti, že psychologie osobnosti: „...která chce postihnout psychiku jako svérázný „nástroj“ a současně neustále se rozvíjející „produkt“ vzájemné interakce subjektu s prostředím, jako dynamický, subjektivně přetavovaný interakční systém k realizaci životní existence individua s ohledem na podmínky této existence, musí se jí zabývat jako relativně uzavřeným a současně otevřeným systémem.“¹ Z této definice je patrné, že pojem psychologie osobnosti je problémem velmi širokým, do kterého vstupuje celá řada faktorů. Jediným možným pochopením osobnosti je její posouzení v interakci s konkrétní osobou.

Z definice Jana Čápa a Jiřího Mareše vyplývá, že biologické, sociální a psychické aspekty člověka, jeho života i jednotlivých činností jsou navzájem úzce spjaty. Jednota biologických, sociálních a psychologických aspektů patří k podstatným principům, které psychologie objevila při překonávání jednostranných přístupů. Je to princip, který se ukáže jako nezbytný pro pochopení činností psychických procesů a stavů, ale i k pochopení osobnosti a jejího vývoje a výchovy.

Psychologický popis osobnosti má celou řadu aspektů:

1. biologické a sociální aspekty osobnosti

¹ MIKŠÍK *Psychologická charakteristika osobnosti*. s. 11

2. celek osobnosti a jeho části. Jejich uspořádání, struktura
3. stálost a proměnlivost osobnosti
4. minulý vývoj osobnosti a její budoucnost
5. rozdíly mezi lidmi typologické a individuální
6. pasivní produkt nebo aktivní činitel
7. hladký průběh života nebo střídání a řešení protikladů
8. optimismus a pesimismus v posuzování osobnosti, možnosti jejího vývoje
9. duchovědný a přírodovědný přístup k osobnosti²

Milan Nakonečný definuje pojem osobnosti z psychologického hlediska jako „organizovaný dynamický a interindividuálně odlišný celek psychofyzických dispozic determinujících průběh a projevy psychických procesů“³.

Osobností se člověk nerodí, ale stává na základě vrozených biologických činitelů a zkušeností, které jedinec získává vlivem sociálního a kulturního prostředí. Osobní zkušenost a její formativní vliv označujeme jako učení. Karel Balcar vidí proces učení jako zrání, které je určeno obecnějšími předpoklady určitých způsobů prožívání a chování, a učení, které je vědomé přetváření vzorců chování osobnosti.⁴ Vlastnosti osobnosti jsou další obsáhlou kapitolou charakterizující jednotlivé osoby. Patří sem temperament, charakter, motivace, schopnosti.

2.1.1.1 Temperament

Temperament je základní vlastností duševního života člověka a určuje způsob jeho reakcí. Je úzce spojen s vlastnostmi nervové soustavy, což ověřil I. P. Pavlov. Temperament lze spojovat s jednáním jedince. V tomto pojetí se spojuje temperament s charakterem. Nakonečný cituje Rubinštejna, který za základní dimenzi temperamentu pokládá impulsivnost.⁵ Dále je temperament spojován s činností pudů. Nakonečný cituje Kretschmera, který považuje podstatu

² ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 112-113

³ NAKONEČNÝ *Psychologie osobnosti*. s. 12

⁴ BALCAR *Úvod do studia psychologie osobnosti*. s. 33

⁵ NAKONEČNÝ *Psychologie osobnosti*. s. 79

temperamentu za biochemickou. V souvislosti s tím je nutno vysvětlit pojem genotypu a fenotypu. Genotyp je vrozená psychofyzická konstrukce člověka a genotyp je zkušeností modifikovaný trvalý stav jednotlivce. Klasické typy temperamentu vytvořil již Hippokrates (460 př. Kr.) a Galénos (129 -199 po Kr.). Psychologicky popsal obsah těchto typů temperamentu H. Remplein:

	sangvinik	melancholik	choleric	flegmatik
Základní nálada	veselá	smutná	mrzutá	vyrovnaná
<i>Forma prožívání</i>				
Síla	slabé	silné	silné	slabé
Hloubka	povrchní	hluboké	povrchní	část. hluboké
Trvání	prchavé	trvalé	prchavé	část. trvalé
Průběh	nestejnoměrné	stejneměrné	nestejnoměrné	stejneměrné
<i>Způsob pohybu</i>				
Tempo	rychlý	pomalý	rychlý	pomalý
Síla	silný	slabý	silný	slabý
Trvání	prchavý	trvalý	prchavý	trvalý
Průběh	nerovnoměrný	rovnoměrný	nerovnoměrný	rovnoměrný

6

Čáp a Mareš uvádějí typologii C. G. Junga, který na začátku 20. století rozlišil typologickou dvojici extrovert a introvert. První se orientuje na vnější svět a styk s druhými lidmi a druhý je soustředěn na vnitřní prožívání. Tato koncepce byla dále podrobněji rozpracovávána.⁷ Teorie temperamentu jsou poměrně rozsáhlé, ale pro naši práci bude podstatné pouze základní temperamentové rozdělení osobností.

⁶ NAKONEČNÝ *Psychologie osobnosti*. s. 82

⁷ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 116

2.1.1.2 Charakter

Nakonečný uvádí, že postavení charakteru v psychologii je pro celou řadu psychologů problematické. Allport mluví o charakteru jako o hodnocení morálních požadavků, a proto charakter definuje „jako osobnost s určováním její hodnoty a osobnost jako charakter bez určování její hodnoty.“⁸ Stagner definuje pojem charakteru jako poukaz na chování individua pokud je konformní s místními mravy nebo etickými standardy, vyjadřuje chování, které je v souladu se sociálním očekáváním. V psychologii byla sestavována celá řada charakterologií již od starověku. Charakter závisí na osobní morálce, kterou se zabýval Piaget. Vždy má dopad na jednání jedince. A je závislé na integritě osobnosti, která se označuje jako „síla vůle.“ Důležitým aspektem osobnosti je prosociální chování, v němž se uplatňují nadosobní cíle. Podstatou morálního charakteru je svědomí založené na sebereflexi „internalizované morální řízení individuálního chování.“⁹ Nakonečný popisuje typologii podle Wittlicha a Klávěse takto:

- látka
- veškeré schopnosti osobnosti (paměť, chápavost, síla, vůle...), které jsou dány v určité míře
- svéráz – co přivádí k jednání (pudy)
- struktura – vzájemné vztahy mezi vlastnostmi a jejich celkovou charakteristikou
- vlastnosti chování – jde o vnější projevy osobnosti (všetečnost, drzost, smělost...)

Charakter osobnosti je podobně jako temperament pro naši práci důležitý jen v základních rysech, a proto jej dále nebudu rozvádět.

2.1.1.3 Schopnosti

⁸ NAKONEČNÝ *Psychologie osobnosti*. s. 253

⁹ NAKONEČNÝ *Psychologie osobnosti*. s. 264

Čáp a Mareš označují schopnosti jako vlastnosti, které umožňují člověku naučit se dobře vykonávat dané činnosti. Schopností je celá řada: verbální, numerické, prostorové, paměťové, percepční, umělecké, sociální... Poznávací schopnosti se označují souhrnným termínem jako inteligence. To je ale jen zúžený pohled na lidské schopnosti. Pojem vloha je biologicky vrozený předpoklad pro rozvinutí schopností. Nadání je soubor dobře rozvinutých schopností pro určitou oblast. Tvořivost nebo kreativita je soubor vlastností osobnosti, umožňujících tvůrčí činnost.¹⁰ Nakonečný popisuje vývoj schopností ve třech fázích:

1. včasná stimulace dané vlohy
2. systematické a intenzivní cvičení (nejlépe již v dětství)
3. navození a udržení příslušné motivace¹¹

Domnívám se, že u dospělého člověka lze měnit podstatným způsobem jeho motivaci k chování a jednání. Proto, vzhledem k tématu práce, se budu dále podrobněji zabývat motivací a jejím popisem.

2.1.1.4 Motivace

Říčan charakterizuje motivaci jako energii, která subjekt uvádí do určitého směru a rozhoduje o intenzitě a směru, kterým se daný člověk vydá. Je zřejmé, že schopnost dosažení cíle je závislá na schopnostech jedince (koncentrace, paměť, inteligence). Motivace vede k aktivitě. Při hledání motivací člověka je možné sledovat orientaci člověka na potřeby. Potřeby se dají rozdělit na primární a sekundární. Mezi primární potřeby patří potřeby biologické, ale také základní psychologické potřeby klidu, bezpečí...¹² Hlavní místo v těchto potřebách zaujímají potřeby sociální, kam patří potřeba být s druhými lidmi i autonomie mezi lidmi, potřeba pečovat o druhé, vynikat, ovládat druhé, vypínat se i kořit atd. Jsou zde ale i potřeby agrese. Dalšími potřebami jsou potřeby sekundární, které jsou vesměs psychologické. Patří sem zájmy nebo ideály a hodnoty, které jsou označovány souhrnně jako metapotřeby.¹³

¹⁰ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 152 - 153

¹¹ NAKONEČNÝ *Psychologie osobnosti*. s. 99

¹² ŘÍČAN *Cesta životem*. s. 33

¹³ NAKONEČNÝ *Psychologie osobnosti*. s. 126.

Oldřich Mikšík při zkoumání motivačních vlastností osobnosti hledá odpovědi na otázky: „Co daný jedinec chce? Proč to chce? A jak intenzivně si přeje dosáhnout žádoucího stavu?“¹⁴ Jde tedy o interakci jedince s životní realitou. Z této interakce vychází postoje a sklony jedince. Postojem se rozumí seskupení motivů do konkrétního stavu k určitým oblastem, předmětům, aktivitám a jejich cílům atd. Pojem sklon zdůrazňuje aspekt aktivity a postoj je aspekt přístupu ve vztahu. Sklon je nutné rozlišit od návyků a zvyků a od způsobů a forem chování. Sklony jsou vázány na postoje, podle kterých se určité situace interpretují a podle toho jedinec jedná. Mikšík uvádí, že Caneová odhaluje základní životní postoje při sebeuplatnění v pracovním procesu. Vychází z poznání sebe sama a rozděluje oblasti života do 25 skupin, kterým dotyčný přiřazuje stupně od jedné do deseti, přičemž desítka je vysoká důležitost. Mimo jiné sem patří rodinné štěstí, přátelství, vnitřní harmonie, osobní rozvoj, moudrost, náboženství a víra a odpovědnost. Z tohoto dotazníku jasně vyplývají systémy životních postojů. Mikšík dále uvádí, že Morris hodnotí životní postoje jako cesty osobnosti a dělí je na buddhistickou, která se snaží ovládat sama sebe, prométheovskou, která se snaží účinně zacházet se světem a dionýskou, která realizuje svá aktuální přání a prožitky. Jedinci se liší v tom, s jakou silou a s jakou orientací u nich tyto komponenty vystupují. Morris určuje sedm základních životních způsobů, které byly dalšími poznatky rozšířeny na třináct:

1. získávání všeho nejlepšího
2. soběstačnost
3. láska k bližním
4. smyslové oddávání se
5. skupinové jednání
6. realistické řešení problémů
7. integrování chaotičnosti
8. orientace na pohodlí
9. pokojné přijímání
10. sebeovládání

¹⁴ MIKŠÍK *Psychologická charakteristika osobnosti* s. 71

11. ponoření do vnitřního života
12. střetání se s prostředím
13. pokorné vyzařování se do makrokosmu.

Dále bylo těchto třináct cest vymezeno čtyřmi faktory, které postihují:

1. dynamičnost
2. socializaci
3. řízení či ovládání
4. odvahu¹⁵

Někteří autoři posuzují motivační strukturu osobnosti na základě toho, co považují či nepovažují za hodnotu. Hodnotou se rozumí nejpodstatnější přístupy a postoje člověka k základním oblastem životní reality.

Všeobecně uznávanou a dnes velmi diskutovanou potřebou je potřeba smyslu, kterou první formuloval J. G. Jung a V. Frankl ji učinil hlavním tématem svého psychotherapeutického systému. Smysluplnost lze popsat jako potřebu přesáhnout sám sebe, a tedy je to potřeba transcendentní. Stejně i Nakonečný označuje potřebu, která překračuje biologické zdroje motivace a její ego jako vyšší formu lidské motivace. Člověk se nachází v situaci, které ne vždy rozumí, ale současně ve stavu aktuální potřeby.¹⁶

Viktor E. Frankl definuje základní duševní sílu člověka jako touhu po naplňování smyslu života. „Život člověka má svůj smysl. Po smyslu života se neptáme, ale odpovídáme na něj tím, že za život přebíráme odpovědnost.“¹⁷ Z tohoto citátu je patrné, že Frankl hledá odpověď na smysl života jednotlivce v jeho činech a jednání. Jednání musí vyplývat z konkrétní situace a konkrétní osoby a odpovědnost vyplývá z vědomí konkrétního úkolu a konkrétního poslání. Frankl vidí povinnost člověka v realizaci svých lidských hodnot do posledního okamžiku své existence. Být člověkem znamená být vědomým a odpovědným. Lidský život je možné z tohoto důvodu naplňovat nejen radostmi, ale i utrpením,

¹⁵ MIKŠÍK *Psychologická charakteristika osobnosti*. s. 84

¹⁶ NAKONEČNÝ *Psychologie osobnosti*.s. 203

¹⁷ MIKŠÍK *Psychologická charakteristika osobnosti*. s. 85

kteřé dává životu smysl. Toto utrpení může dát více, než dosažení úspěchu. „Tam, kde je možné, svůj osud utvářet, tam, kde je to nutné, umět ho nést.“¹⁸

Eduard Spranger rozpracoval spekulativně elementy duševního života a hodnotové orientace pojal jako čisté ideální osobnostní vzorce. Osobnost lze charakterizovat podle toho, ke kterému z těchto typů hodnot člověk směřuje.

Typ	hodnota	charakteristika	Cíl
teoretický	poznání	Individualista, teoretik zaměřující se na abstraktní poznání předmětů a jevů. Svět je pro něj systémem obecných podstat, vztahů a závislostí. Jeho poznání, rozlišování, třídění je neosobní, neprožitkové, necitové.	Poznání pravdy
ekonomický	užitečnost	Ve všem hledá užitkové hodnoty, osobní prospěch, vše je prostředkem na udržení vlastní existence a příjemné uspořádání života, hodnoty vidí jen ve vnějším efektu, prožitku a blahu.	Obhajoba své vlastní existence
estetický	krása	Je založený citově, život vidí, pociťuje a prožívá po svém jako hru obrazů, často odtrženě od skutečné reality.	Hledání harmonie
Sociální	láska	Zaměřuje se na lidi, vždy je jim ochoten pomoci. Lehko se vžívá do situace jiných, v jeho životních a sociálních vztazích dominuje sympatie a antipatie, láska a nenávisť.	Konání dobra
politický	moc	Usiluje o moc, o ovládnání druhých a vše podřizuje potřebě dominovat, vládnout. Je blažený, když jsou na	Ovládnání druhých

¹⁸ MIKŠÍK *Psychologická charakteristika osobnosti*. s. 87

		něm druhí závislí, stále zdůrazňuje sebe sama, nesnáší konkurenci.	
Náboženský - ideový	jednota	Je lhostejný k materiálním hodnotám, vše podřizuje vyššímu cíli, je zaměřený na utváření a uznávání nejvyšších hodnot a pojetí smyslu života.	Překračování (překonává ní sebe sama)

19

Studium hodnotových orientací na tomto principu je rozšířeno hlavně v USA.

L. V. Gordon definoval šest interpersonálních hodnot osobnosti, které se vztahují k druhým lidem a naznačují jejich vztah k jedinci. Jsou to hodnoty podpory, konformity (sociálně korektní jednání), uznání, nezávislosti, benevolence a vůdcovství.

Maslow rozdělil motivy do pevného vývojového prostředí. Jsou to:

1. Potřeby fyziologické
2. Potřeba bezpečí
3. Potřeba náležitosti a lásky
4. Potřeba úcty a sebeúcty
5. Potřeba sebeuskutečnění
6. Potřeba poznání a rozumění
7. Potřeba estetických prožitků

Maslow je dělí ještě na dvě velké skupiny, a to na nedostatkové (1 - 4), které umožňují jedinci přežít biologicky a psychicky a růstové (5 - 7), které vedou k přesažení přítomného stavu a motivují rozvoj nadosobních cílů. Možnost ale ne nutnost vyvíjet se v životě Maslow vysvětluje dvěma protikladnými životními silami v životě jedince:

- a) Progresivní, která vede k odvaze volit v životě další růst a odpoutává se od dosavadního stavu.

¹⁹ BALCAR *Úvod do studia psychologie osobnosti*. s. 135

- b) Regresivní, která se obává ztráty bezpečí a jistoty a vede k upnutí se k dosaženému.

Lidský život je tedy posloupností voleb a člověk je schopen volit pokrok ve směru růstu jen za předpokladu, že se cítí vnitřně svoboděn. Pokud se obává dalšího vývoje ustrne na stávajícím stavu.²⁰

Cílem této práce je napomoci členům společenství plnému uplatnění a jejich rozvoji. Snahou je, aby dospělý člověk rostl jako osobnost, která zná své hranice, ale i své přednosti. Má ve vlastních očích svojí hodnotu. Takto vyrovnaný člověk je opravdovou osobou, která může být svými schopnostmi, postoji a chováním být přínosem pro celé společenství.

2.1.2 Osobnost dospělého člověka z pohledu vývojové psychologie

2.1.2.1 Periodizace dospělého věku

Pavel Říčan ve své vývojové psychologii uvádí, že na formování osobnosti má vždy vliv okolí, ale také sama osobnost. Ta může působit v interakci s prostředím a může být pod jeho silným tlakem, ale i ona sama působí na prostředí, na druhé lidi i na svou vlastní činnost. Touto činností posunuje vlastní vývoj a formuje sebe samu.²¹

Čáp popisuje mechanismy formování člověka a jeho psychických vlastností.²²

- Při působení mnoha vnějších i vnitřních podmínek si osobnost vybírá z vnějších podnětů a pobídek.
- Biologické a sociální podmínky formují sebepojetí a sebehodnocení osobnosti.
- V sociální komunikaci a interakci ovlivňuje osoby nejbližšího prostředí, stimuluje je k určitému způsobu chování, a to zpětně působí na formování osobnosti.
- V sociálním učení se sebeřízení výrazně uplatňuje v kontrole a regulaci vlastního chování podle modelu nebo

²⁰ ŘÍČAN *Psychologie náboženství*. s. 117

²¹ ŘÍČAN *Cesta životem*. s. 232

²² ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 209-210

norem.

- Rozvoj osobnosti je ovlivněn hodnotovou orientací, motivy a cíli osoby samé, tak i prostředím.
- Osobnost formují její zájmy, motivy, schopnosti a vlastnosti.
- Osobnost jedná na základě svých dosavadních zkušeností, vlastností, podle okolností a podle technik zátěže, které zná.

Behaviorismus tvrdil, že vývoj formování osobnosti je produktem působení vnějších sil. Na rozdíl od humanistické a existencialistické koncepce, která se domnívá, že chování vyplývá z vnitřního přesvědčení a hodnotových orientací. To je podle mého názoru stěžejní důvod pro uvažování o změně chování jedince, který má možnost sebeřízení a může spoluurčovat svou činnost a svůj vývoj, v ideálním případě i za spolupráce vnějšího prostředí.

Během svého života prochází člověk odlišnými obdobími. Tato období můžeme rozdělit podle biologických, sociálních a psychických znaků takto:

- prenatální období
- rané dětství, které zahrnuje první – třetí rok života (kojenec, nemluvně, batole)
- předškolní věk (3-6 let)
- mladší školní věk – dítě chodí na 1. stupeň základní školy (6 – 11 let)
- střední a starší školní věk (mládí – zahrnuje pubertu, kterou prožívají dívky kolem 13. roku a chlapci kolem 14. roku věku), a dále ještě adolescenci, která trvá přibližně do dvaceti let věku.
- dospělost se dělí na mladou (20 – 30 let), střední (30 – 45 let) a pozdní (45 – 65 let)
- stáří (po 65. roce věku)

Toto rozdělení má svůj značný význam, protože každý člověk v různém věkovém období má značně odlišný způsob prožívání týchž událostí. Dále se liší zkušenostmi a specifickými problémy. Proto je nutné přihlížet k jednotlivým

věkovým stádiím, aby se předešlo zbytečným nedorozuměním a konfliktům. Je velmi žádoucí podporovat cesty vzájemného porozumění u lidí různého věku. Jednotlivá stádia vývoje osobnosti podléhají biologickým, sociálním a psychologickým zákonitostem. V jednom stádiu se jedinci připravují na stádium nadcházející a pro každé stádium je příznačný určitý základní problém, neboli vývojová krize. Pokud tato krize není uspokojivě zvládnutá, ztěžuje a znemožňuje další psychický vývoj. V některých případech můžeme dodatečným úsilím o zvládnutí problému pomoci k dalšímu příznivému vývoji. Tuto teorii nejpodrobněji propracoval v polovině 20. století Erik Erikson, který navázal na Freudova stádia ve vývoji sexuality. Ve své teorii překročil úzce sexuální hledisko Freuda a rozšířil pohled na celý běh života. Stanovil osm vývojových stádií a v každém klíčový problém, krizi a formy jejích zvládnutí nebo nezvládnutí. Pozitivní řešení odstraňuje krizi a přispívá k příznivému vývoji, k následujícímu stádiu. Nezvládnutý problém zastavuje nebo narušuje zdravý vývoj osobnosti. Je zcela jasné, že u jedinců jsou značné individuální rozdíly v tom, v jaké fázi jsou a jaké momenty převažují. Vnější podmínky také zasahují do řešení krizí a mohou je pozitivně nebo negativně ovlivnit.

Přehled vývojových stádií podle E. H. Eriksona (1968):

1. základní důvěra proti základní nedůvěře – nemluvně.
2. autonomie proti studu a pochybám – batole se podle chování dospělých stává autonomní osobností nebo o sobě pochybuje, je udržováno v závislosti a prožívá silné pocity studu. To může vést k jeho tvrdohlavosti a negativistickým tendencím.
3. iniciativa proti vině – dítě v předškolním věku se stává aktivním, iniciativním a má vytvořené zdravé sebevědomí nebo je jeho svědomí nezdravé a často trpí pocity viny a nesnášenlivým mravokárečtím.
4. snaživost proti méněcennosti – týká se školáků. Dítě si buď snaží osvojit dovednosti a dosáhnout úspěchu nebo podléhá komplexu méněcennosti.

5. identita proti konfusi rolí – toto stádium je ve věku puberty a adolescence, kdy dochází k bouřlivým pohlavním změnám a mění se postavení mladistvých ve světě, ke kterému si vytváří svůj autonomní vztah. Pokud mladí uspějí, dokáží si odpovědět na otázky typu: „Kdo vlastně jsem? O co mi v životě jde? Jak mě vnímá okolí?“ Pro nepříznivý vývoj je typické podléhání vůdčímu vlivu z různých sociálních skupin, který může vést až ke ztrátě vlastní identity.

6. intimnost proti izolaci – v rané dospělosti dokáže člověk milovat druhého, vzájemně si důvěřují, člověk je schopen pracovat, odpočívat a plodit děti v takovém intervalu, aby budoucímu potomstvu byla zajištěna všechna stádia spokojeného vývoje. V nepříznivém stavu nad intimností převažuje izolace od okolí, soupeření a odmítání druhých.

7. generativita proti stagnaci – týká se střední a pozdní dospělosti. „Dospělý člověk potřebuje, aby ho někdo potřeboval.“ Zajímá se o zplození a vedení příští generace a pracuje pro druhé. V nepříznivém případě toho vůbec není schopen, stagnuje nebo se vrací do předchozích vývojových stupňů nebo se soustřeďuje na sebe samého.

8. integrita já proti zoufalství – týká se starých lidí. Člověk si opět ujasňuje a hodnotí smysl života, přijímá jeho klady i negace, ale v nepříznivém případě toho není vůbec schopen. Upadá do silné nespokojenosti až zoufalství.²³

Vývoj osobnosti tedy popisuje koncepce vývojových úkolů podle Eriksona, která tvrdí, že v každém životním období jsou před člověka kladeny soubory úkolů vyplývajících z biologických podmínek, ze sociálních souvislostí a psychologických aspektů. Zvládnutí těchto úkolů vede ke kladnému hodnocení okolí a osobnost prožívá uspokojení. Vývoj osobnosti je velmi individuální a závislý na zvládnání vývojových úkolů.

Další koncepcí vývojových stádií popsal Piaget, který se zabýval rozvojem intelektu. Zjistil, že dospělý člověk pracuje s rozvinutým abstraktním myšlením, které je výsledkem složitého vývoje, který započal již v raném dětství. Děti rozvíjí

²³ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 214-215

své myšlení pohybovou manipulací s předměty, vnímají okolí, rozvíjejí je svou řečí, která přechází až ve vývoj vnitřní řeči. Tento vývoj probíhá od konkrétního myšlení k abstraktnímu, od jednotlivých operací k vytváření soustav. Vývojem těchto procesů se zabývá učení. Piaget dále zjistil, že dochází také k vývoji morálního hodnocení, který je velmi podobný vývoji intelektu a prochází vývojovými stádii. Výzkumně tuto metodu ověřil Kohlberg, který zjistil dvě období:

1. senzitivní období: Je to období, kdy je organismus přístupný vlivu podnětů pro rozvinutí určité funkce, pokud v tomto období příslušné podněty nepůsobí, daná funkce se nerozvine. Každé lidské období je pravděpodobně citlivé na některé aspekty osobnosti.

2. sekulární akcelerace: Znamená postupné urychlování vývoje, zvláště somatického (dřívější dospívání), soudí se, že tento vývoj je způsoben větším počtem podmínek (mění se výživa, změny způsobu vyučování, sociální stimulace...). Je zřejmé, že mechanismus akcelerace není zcela jasný, ale týká se jen některých aspektů vývoje.²⁴

Piaget vychází při dělení vývojových stádií z biologických podmínek a vnějším vlivům přikládá spíše druhořadý význam. Čáp a Mareš uvádějí koncepci vývojových úkolů, kterou rozpracoval Havighurst a jeho spolupracovníci v Chicagu. Tato koncepce přistupuje k životním obdobím z širšího hlediska a vychází z toho, že v každém životním období je člověk postaven před soubor úkolů, které vyplývají:

- z biologických podmínek (menopauza...)
- ze sociálních souvislostí (změna rolí...)
- z psychologických aspektů (formování cílů, sebehodnocení...)²⁵

Zvládnutí nebo nezvládnutí vývojového úkolu rozhoduje o rozvoji osobnosti a jejím uspokojení. V případě, že jedinec úkol nezvládne, může být negativně hodnocen svým okolím, a to ztěžuje i zvládnutí budoucích úkolů.

²⁴ Piaget, Kohlberg *Psychologie morálního vývoje*

²⁵ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 217

Koncepce vývojových stádií a vývojových úkolů vystihují to obecné, co je společné psychickému vývoji lidí (většině z nich). Individuální rozdíly ve vývoji přináší koncepce kritických životních událostí.

Patří sem události týkající se narození nebo smrti člena rodiny, stěhování, změna ekonomické situace, rozpad rodiny, těžký úraz nebo válka. U starší generace je dodnes patrné, že rozlišují období před válkou, za války a po válce. Tytéž události mohou ale působit na různé osoby různým způsobem. V naší společnosti je rozšířen názor, že život člověka je celoživotní běh spoutaný přísnými zákonitostmi, které vytváří jeden příběh. Má svůj začátek, ve kterém může být silně ovlivněn podmínkami, pak střed a závěr. Máme snahu život chápat jako logický příběh. Tento pohled podporuje psychoanalýza i koncepce socializace. Skutečnost je ale ještě složitější. Silně na nás působí i náhodné události, a proto pohled na život musí přihlížet k vnitřní dynamice vývoje i k nahodilým událostem. Tento názor přebírají Čáp a Mareš od Antoniho a Cohlera.²⁶

Pro zpracování kritické životní události jsou důležité zvláště tyto tři momenty:

1. Snaha o vysvětlení příčin události bez přílišného zkreslení skutečnosti.
2. Snaha o nalezení odpovědnosti někoho nebo něčeho za vzniklou událost. Obzvláště špatné je sebeobviňování a výčitky, které nemají reálný základ.
3. Hledání smyslu toho, co se stalo. Je velmi dobré uvědomit si kladné momenty a následky dané události (např. že si člověk uvědomil a přehodnotil životní priority).

Z toho je jasně patrné, že zátěžové situace kladou nároky na osobu, ale mohou vést i k její aktivizaci. Takový člověk je schopen zvládat zátěž lépe a může interpretovat další zátěž jako výzvu. Existuje pomoc v kurzech pro zvládání zátěže a kritických životních situací.

²⁶ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 218

Tradičně přetrvává názor, že psychické vlastnosti se vyvinou do dospělosti a pak jsou již stálé. Současné výzkumy ukazují, že skutečnost je složitější. Obecná inteligence se rozvíjí ještě v adolescenčním nebo v mladém dospělém věku. Postupem věku bylo zjištěno, že se mění vývojový trend jejích vývojových složek, a to v závislosti na podmínkách. Fluidní inteligence, která je závislá na dědičnosti v průběhu dospělosti a stáří klesá. U osob, které nerozvíjejí získané dovednosti učením a činnostmi, klesá také krystalická inteligence. Tato inteligence se naopak zvyšuje u lidí, kteří v zaměstnání nebo ve volném čase vykonávají vysoce inteligenčně náročné operace. Mění se také temperament dospělého.²⁷ Z toho lze obecně usuzovat, že alespoň v některých aspektech se osobnost vyznačuje plastičností a proměnlivostí v průběhu celého života. To je důležité zjištění pro práci s dospělými.

2.1.2.1 Psychologická charakteristika dospělosti a stáří

Dětem a mladistvým připadá dospělost jako ideální období s absolutní volností. Někdy však vypadá jako nudná, nezajímavá a svazující. Každé z období dospělosti má svá specifika, problémy a vývojové úkoly.

a) Mladá dospělost (20. – 30. rok)

Mareš a Čáp uvádějí, že u mladého dospělého ve věku do třiceti let okolí očekává, že bude mít stálé zaměstnání, nalezne si životního partnera, že založí rodinu a bude ji moci ekonomicky zajistit. Zvláště u žen přetrvává názor, že v tomto věku mají pečovat o své první dítě. Z těchto úkolů je zřejmé, že to není lehké období. Přepokládá zralou osobnost, stabilní spolupracující, která dokáže pomáhat, hospodařit a dokáže se postarat nejen o sebe, ale i o druhého. Zároveň dokáže odpovědně převzít roli matky nebo otce a dokáže realisticky posuzovat budoucnost a má pro ni svoji vizi. Tento obraz mladého dospělého je ideální a odchylky od něj jsou velmi časté. Znamenají však zátěž pro všechny zúčastněné. Jak již bylo zmíněno, Erikson označil klíčový problém a úkol v tomto období jako formování intimity. Rozuměl tím nalezení hlubokého vztahu k jednomu člověku, který je charakteristický vzájemnou blízkostí, něhou, úctou, poznáním, důvěrou,

²⁷ ŘÍČAN *Cesta životem*. s. 45

spoluprací, pomocí a nalezením společné životní cesty. Realizace intimity je především v milostném vztahu. Takový vztah láká, ale zároveň způsobuje obavy ze ztráty vlastní osobnosti v takovém vztahu nebo zklamání z něho. Nepříznivou formou vývoje v tomto období je izolace a distancování

b) Střední dospělost (30. – 45. rok)

Toto období je možné charakterizovat prací, tvořivostí a péčí o potomstvo. Ženy se většinou vrací z mateřské dovolené a začínají se realizovat v zaměstnání. Péče o děti nemá jen biologický a ekonomický rozměr, ale má velký význam v pohledu na smysl života. Děti vyžadují péči rodičů a zároveň rodiče mají potřebu o někoho pečovat. Utvrzují se tak ve vědomí vlastní smysluplnosti, potřebnosti a uvědomují si někdy význam své práce jako pokračování naší rodiny, našeho rodu. V tomto věku nejde jen o obecné úvahy a proklamace, ale vyžaduje to stálou každodenní drobnou práci, starosti, organizace režimu dne, řešení výchovných otázek atd. Dospělý musí skloubit roli pracovníka v zaměstnání a rodiče doma. Velmi důležitou roli sehrávají v tomto období partnerské vztahy, které s sebou přinášejí řešení různě velkých problémů, množství konfliktů, někdy i rozvodů a vytváření nových manželských vztahů, které s sebou přinášejí další problémy. Střední dospělost prochází krizí životního středu, který C. G. Jung označuje jako „životní poledne“. Zvláště naléhavě vyvstává otázka smyslu života.

Carl Gustav Jung na rozdíl od Freuda nepopisuje jasně vymezená stadia duševního vývoje v lidském životě. Jediný velký obrat podle něj probíhá v pozdních třicátých či raných čtyřicátých letech věku a souvisí se vztahem ega a bytostného Já. V první půlce života klade člověk větší důraz na své vědomé ego, zatímco ve druhé polovině života klade větší důraz na syntézu vědomých a nevědomých procesů, které nabízí bytostné Já. Jung pokládal tento posun za „novou rovnováhu, nový střed celé osobnosti“.²⁸ Ve středních letech života se tedy zájmy člověka mění, a to především z hmotných a praktických starostí směrem k filozofickému, kulturnímu nebo náboženskému zaměření.

²⁸ DRAPELA *Přehled teorií osobnosti*. s. 37

Člověk má v tomto věku jisté výsledky v zaměstnání i v osobním životě, dosáhl některých cílů, které si kladl a znovu si klade otázku, co ještě dál. Někteří lidé však nedokáží realizovat stanovené cíle a nevidí reálnou možnost jejich dosažení. V obou případech si člověk klade otázku po smyslu každodenního shonu a po smyslu rutiny pracovního a rodinného života. V příznivém stavu dospělý smysl nachází. Dokáže překročit sám sebe, své osobní potřeby a starosti a smysl nachází v pomoci druhým, včetně svých dětí. Je žádoucí obohatit život svůj i svého okolí kulturou odlišnou od konzumního způsobu života a dokázat překonat jednostranné extroverze. V negativním případě dospělý smysl nenalezne a život se stává trvale frustrujícím. Zadává si problematrické cíle v demonstrativním konzumu, v hromadění majetku, zvyšování moci atd. Kulturně klesá do bezobsažných hospodských komunikací, utíká se k hazardním hrám a alkoholismu. Jeho psychosomatický stav se zhoršuje.

c) Pozdní dospělost (45. – 65. rok)

V období pozdní dospělosti klesá výkonnost, zvláště tělesná a dochází ke změnám tělesných funkcí (ženy prochází menopauzou a u mužů klesá sexuální výkonnost). Objevují se různé choroby. Velmi podstatným psychosociálním rysem je odchod dětí z rodiny. V tomto věku se potomci stávají samostatnými, zakládají si vlastní rodiny a stěhují se od rodičů. Tato změna je velmi nesnadná zvláště pro ženy. Starší generace má tendenci až příliš úzkostně prožívat s mladými jejich starosti a problémy. Děti zasahují do života svých rodičů po celý život. Mohou je velmi obohatit, ale mohou také být velkou zátěží a stresovým faktorem. V pozdní dospělosti se schyluje k odchodu do důchodu a ukončení plného pracovního nasazení. Tento moment může být vnímán pozitivně jako čas odpočinku, nebo negativně jako čas ztráty jednoho ze smyslů života a omezení v sociální komunikaci. Oslabují se přátelské pracovní vztahy a mění se sociální status jedince i s jeho ekonomickými podmínkami. Uznávaný odborník nebo pracovník zapadá do jednolité masy důchodců, o kterou se musí postarat mladší generace. Musí změnit své ekonomické návyky. Řešením je přijmout skutečnost tak, jak je a hledat v ní nové možnosti, cíle a činnosti. Hledat nové lidské vztahy a formy komunikace. Napomáhá k tomu příprava z předchozích let, kde se člověk

stává členem malé skupiny se společnými zájmy a činnostmi. Je vždy nutné postupovat rozumně a mít reálné cíle a formy života. Všechny tyto zátěže mohou narušit manželské soužití. Problémy, které se léta střádaly, se mohou v tomto období vyhrotit. V tomto věku začíná člověk bilancovat a hodnotit svůj život a znovu se objevují úvahy o smysluplnosti života, teď již ale s vědomím, že svůj život může dotyčný jen těžko korigovat. Velmi cenné v tomto věku je přijetí role prarodičů. Tato role je přínosná pro vnoučata, doplňuje vliv rodičů a někdy nahrazuje některé její nedostatky. Vnoučata pro prarodiče mnoho znamenají. Prarodič nově komunikuje s dítětem a dítě jej stimuluje, přináší radost, dává příležitost k předání zkušeností a utvrzuje v užitečnosti pro druhé. Někteří senioři si plně uvědomují svoji radost z dětí až u svých vnoučat. V jejich mládí možná nebyli dost zralí na rodičovské radosti. Ve vnoučatech nacházejí prarodiče naplnění smyslu života.

d) Stáří (65. rok a více)

Stáří je pojmem relativním. V některých sportovních odvětvích je třicetiletý člověk považován za starého. Stárnutí závisí na biologických změnách i na názorech a postojích společnosti a na tom, jak se člověk sám vnímá. Stáří je typické zhoršujícími změnami ve fyzických i psychických možnostech. Zhoršuje se vnímání, paměť, pozornost, tempo, emoční reakce, snižuje se intelekt, tvořivost a kreativita většinou klesá, mění se sociální zařazení, někteří lidé upadají do pasivity a stávají se závislými na druhých. V tomto věku člověk konečně bilancuje svůj život a jeho smysl. Podle E. Eriksona je důležité dopracovat se k přijetí všech kladů i záporů předchozího života, akceptování a ucelení života osobnosti, což vede k moudrému a vyrovnanému postoji. Nepříznivý vývoj vede ve stáří k hluboké nespokojenosti s životem a se sebou samým, která může vyústit v zoufalství. Vyrovnaný životní postoj vede ke klidnému zvládnutí závěru života a smrt přijímá jako přirozenou součást tohoto běhu.

2.1.2.2 Životní situace dospělých

Dospělý člověk prochází v životě řadou náročných životních situací. Tyto situace vyplývají z vnitřních proměn osobnosti i z vnějších aktivit. Člověk je

vystavován stále novým životním nárokům, které se mohou kodifikovat a upevňovat s vytvořenou osobností, nebo mohou stimulovat psychický rozvoj osobnosti, anebo mohou být zdrojem psychické dezintegrace. Mezi jednu z nejvýznamnějších zátěžových situací po třicátém roku věku je krize středního věku. Podle Michala Hrdličky je toto téma u nás v České republice na rozdíl od západního světa téměř tabuizováno. Týká se to věku 35 – 50 let. Ve stáří jsou známy dvě velké psychické nemoci, které ničí lidský život. Patří sem deprese a Alzheimerova choroba. Tyto choroby se týkají mnohem méně lidí, než psychologické problémy středního věku. Období mezi 35 - 50 lety je považováno za dobu vrcholného životního rozmachu. Člověk má plně dokončené vzdělání, je profesně vycvičen a získal životní zkušenosti. Jedním z prvních, kdo vznesl k tomuto názoru námitku, byl filozof Artur Schopenhauer, který v 19. století napsal: „Z hlediska životní síly lze člověka do 36 let přirovnat k tomu, kdo žije z úroků; co dnes vydal, je tu zítra opět. Ale od tohoto bodu je naším analogem rentiér, který začíná sahat na svůj kapitál.“²⁹ V roce 1965 psychoanalytik Elliott Jacques publikoval článek s názvem Smrt a krize středního věku. Zde poprvé pojmenoval a definoval krizi středního věku. Označil toto období jako období, kdy se růst mění ve stárnutí. Člověk si klade otázku, jak dále, protože to, čeho dosáhl, ho nenaplnilo podle jeho představ. Buď je znuděn nedostatkem stimulujících podnětů, nebo se cítí zajat v pasti své životní cesty. Hlavním důvodem tohoto stavu je uvědomění si blízcího se konce života a vstup při nejlepším do jeho druhé poloviny. Výsledkem je vnitřní nepohoda, nejistota, nerozhodnost, někdy až panika. Tento pocit může nastat pouze tam, kde má člověk možnost volby a může si tedy reálně volit jinou životní cestu. Není náhodou, že se tyto názory objevují v 60. letech minulého století, kdy se objevuje celá řada alternativních životních stylů. Někdo tuto dobu svobody srovnává s obdobím 90. let a pádem železné opony.

Vývojová psychologie středního věku a jednotlivých jeho fází je mnohem méně propracovaná než období dětství a dospívání anebo stárnutí. V odborné literatuře je shoda v tom, že přibližně 80 % lidí prožívá mezi 35. – 50. rokem

²⁹ HRDLIČKA *Krize středního věku – úskalí a šance*. s. 11

života období psychologického přechodu. Skutečná krize se objevuje u 10 – 80 % jedinců. Tento velký rozptyl je velmi zarážející. Říčan popisuje studii Ellitota Jasquese. Ten napsal o krizi středního věku, která byla přeložena do češtiny jako „krize životního středu.“³⁰ Jacques ve své studii vybral náhodně skupinu 310 umělců, kde byl např. Mozart, Rafael, Chopin a další. Umělci byli vybráni pro své senzitivní schopnosti a jedinečnou individualitu, což vytváří skupinu s určitým obecným trendem. Ukázalo se, že u těchto lidí stoupá úzkost ze smrti mezi 35. - 39. rokem věku a mezi 40. – 44. rokem věku klesá pod průměrnou míru. Je také patrný rozdíl v tvůrčích aktivitách. Michelangelo vytvořil svá vrcholná díla do čtyřicítky a navázal na ně až o patnáct let později. Rossini po své čtyřicítce nic nezkomponoval. Je také patrné, že i přes stálou tvorbu v tomto období se mění „žhavá kreativita“ (20 – 30 let) v „propracovanou kreativitu“ (pozdní třicátá léta a dále). Tato období se liší intenzitou, spontánností, promyšleností a intuitivností. Dochází také k podstatné změně témat. Např. Shakespeare v úvodu své tvorby psal komedie a historické hry, v pozdějším věku pravděpodobně mezi 35. – 40. rokem vytváří významné tragédie (Julius César, Hamlet, Othello, Král Lear, Macbeth). Pravděpodobně se projevují dvě základní charakteristiky lidského života - nevyhnutelnost smrti a existence nenávisti a destruktivních impulzů v nitru každého jedince. Je tedy patrné, že se lidé musí na tuto fázi svého života připravit. Pokud člověk tuto přípravu nezvládne, snaží se zůstat stále mladý, má nutkavé aktivity, má hypochondrické obavy o zdraví a vzhled. Aby si potvrdil svoji potenci a mladost, bývá promiskuitní. Chybí potěšení ze života a zintenzivňuje se zájem o náboženství. Jacques vidí řešení v přijetí znalosti vlastní konečnosti, která se stává součástí života. Životní kontinuitu mohou posílit nové životní hodnoty jako moudrost, statečnost a odvaha, náklonnost a lidský vzhled, hlubší pochopení lásky a naděje a požitek. Nemůžeme žít ve své nesmrtelnosti, ale můžeme žít ve svých dětech, milovaných objektech a díle. Po čtyřicítce už končí nové starty.

Z těchto životních zkušeností vyplývají nová témata a úkoly středního věku:

³⁰ ŘÍČAN *Cesta životem*. s. 278

1. Akceptovat nezvratnost krátkého se času a změny v pohledu na svět - Arthur Shopenhauer upozornil jako první na psychologické změny v tomto věku. Řekl: „...prvních čtyřicet let našeho života dodává text, následujících čtyřicet let komentář k němu, který nás teprve naučí chápat pravý smysl a souvislost textu vedle morálky a všech jemností.“³¹ Z toho je patrné, že člověk ve středním věku díky své zkušenosti lépe rozumí, ale (nebo právě proto) méně jedná. Objevuje se také větší nástup nemocí a smrti, jak v životě jednotlivce, tak v okruhu jeho nejbližších. Novinkou je také vlastní zkušenost se stárnutím a první známky ubývání sil. Negativním výsledkem těchto tendencí může být rezignace na schopnost řídit svůj osud. Mění se logicky i pohled na svět. Levinson připomíná, že většina lidí se s postupem věku stává konzervativnější, ale i znuřenější z důvodů opakování nudných aktivit. Částečně pramení nuda z deziluze, z lidského chování, které i přestože může být dobré, je často sebedestruktivní a nepřátelské. Dalším faktorem je generační propast, kdy člověk má pocit nemodernosti a nedokáže držet tempo se světem. Objevují se nové technické poznatky a dovednosti (internet, mobilní komunikace...), které zasahují do všech sfér života. Díky tomuto rozvoji je svět nesrozumitelnější, někdy se objevují nevyřešené problémy z předchozí doby a člověk se stává introvertnější. Výsledkem je vnitřní zmatek, kdy člověk ztrácí jasnou perspektivu svého života.

2. Akceptovat stárnoucí tělo – Fyzická výkonnost v tomto věku mírně klesá, což u vrcholných sportovců bývá důvodem k ukončení aktivní kariéry. Dalším problémem je snížení tělesné aktivity, což postihuje více ženy než muže. Standart ženské krásy v naší kultuře zdůrazňuje rané mládí a pro ženy, kterým se objevují vrásky, šediví vlasy a ztrácí pružné držení těla, je to velmi stresující.³² Některé z nich kompenzují tyto změny mladistvým oblékáním a chováním, což se často stává nepřírozenou karikaturou mládí. Fyziologicky v pozdějším věku

³¹ HRDLIČKA *Krise středního věku*. s. 24

³² ŘÍČAN *Cesta životem*. s. 300

mají ženy nepravidelnou menstruaci, čímž se projevuje blížící se menopauza. U mužů se zvyšuje frekvence močení a u obou pohlaví klesá potřeba sexuálního života.³³ U jedinců s nezdravým způsobem života, nebo k tomu disponovaných se objevují známky chronických nemocí patřící až ke stáří (cukrovka, vysoký krevní tlak, nádorová onemocnění, ischemická choroba srdeční...).

3. Rozvinutý zralý partnerský vztah a zralá sexualita – Partnerské vztahy středního věku a zvláště po čtyřicítce jsou stereotypní, kompromisní a někdy je patrný nástup rezignace. V mnohaletých partnerských vztazích existují dva vývojové úkoly: Přijmout tělo stárnoucího partnera takové, jaké je, a změnit sexuální stereotyp.³⁴ Zvládnutí těchto úkolů je jednodušší mezi partnery se vzájemným porozuměním, úctou a láskou. Nezvládnutí těchto úkolů často vede k hledání jiných vztahů, k odchodu z manželství a rozpadu rodiny. Nový partner může být prostředkem odložení přijetí vlastního stárnutí. V opačném případě se musí mladší partner přizpůsobit, což je nepřirozené. V tomto věku dochází ke změnám partnerů. Každý případ je nutno vidět a řešit jako jedinečný. Soužití s novým partnerem nebývá již tak intenzivní a uspokojivé, protože člověk středního věku má již vyhraněné představy o životě a o životním stylu. Většinou je nehodlá měnit kvůli někomu jinému. Proto není ani rozvod v tomto věku řešením. Americké statistiky uvádějí, že pouze 13 % rozvodů se odehraje po čtyřicítce. V České republice je tento trend nezřetelný a hraje roli hlavně u žen. 33,6 % žen se rozvádí po čtyřicítce, ale u mužů je to 43,6 % (Český statistický úřad 2004). Rozdíl může být způsoben konzervativnějším přístupem k rodině v USA, které kladou větší ekonomické překážky rozvodu. Manžel má většinou vyživovací povinnost nejen na děti, ale i na manželku.

³³ VÁGNEROVÁ *Vývojová psychologie II.* s. 189

³⁴ ŘÍČAN *Cesta životem.* s. 301

4. Přehodnotit rodinné vztahy, akceptovat odchod dětí z rodiny – Klasická rodina má v tomto období dorůstající adolescenty, kteří rostou v mladá dospělá. To klade na rodiče úkol vybudovat si s nimi rovnocenný vztah, akceptovat odchod dětí z rodiny a přijetí jejich partnera jako nového člena rodiny. Osamostatňování dětí má velký význam pro jejich další sexuální a partnerský život. Velká skupina rodičů nelibě sleduje, jak jiná osoba zaujímá hlavní místo v životě jejich dítěte. Rodiče hodnotí partnery svých dětí z podstatně jiného hlediska. Osobní kouzlo a erotická přitažlivost bývají až na nepodstatných místech žebříčku hodnot rodičů na rozdíl od jejich dětí. Rodiče preferují hodnoty spolehlivosti, charakteru, kompromisu a péče o partnera, což mladí v milostném vzplanutí odsouvají na druhou kolej.³⁵ Často rodiče chtějí v osobách svých dětí naplnit své nenaplněné životní plány. Zkušenosti jsou ale nepřenosné, a proto se mladí často dostávají do rozporu s představami rodičů. A zde se projevuje další vývojový úkol, a to je vytvoření rovnocenného vztahu s vlastními dětmi. Je to v době, kdy si zpravidla mladý dospělý založí svou vlastní rodinu a nový domov. Normální je, když dochází postupem času k zrovnoprávnění vztahů bez větších problémů. Je to v návaznosti na první úspěchy v životě. Může ale dojít k problémům, pokud nesklízí člověk v životě úspěchy ale prohry, nebo když některý z členů rodiny se nemůže vyrovnat s tímto vývojovým úkolem. Nástup do života je kritickým obdobím, kdy úspěch a prohru dělí jen malý rozdíl. V pozdějším věku se může člověk opřít o své zkušenosti, navázat na dobré výsledky atp. V počátku životní kariéry je tento proces iracionální. Nerozhodují výsledky, protože žádné nejsou, ale rozhoduje první dojem schopnost komunikace, u nás nezřídka přímluva nebo protekce. Posledním úkolem je přijetí nového partnera vlastního dítěte jako člena rodiny. Tento úkol je téměř nesplnitelný, pokud se nevytvoří zralý vztah rodiče a dítěte. Důvěra k vlastnímu dítěti v jeho

³⁵ HRDLIČKA *Krise středního věku*. s. 30

odpovědnost a zralost předpokládá i dobrý výběr životního partnera, a tím je zahájen i proces přijetí tohoto člověka do rodiny.

5. Přijmout obrat rolí ve vztahu k vlastním stárnoucím rodičům shrnuje vývoj rolí v rodině ve středním věku dětí do čtyř bodů.

a) Rodiče dětí střední generace odcházejí do důchodu, a tím ztrácejí společenskou prestiž, jsou střední generaci sociálně nerovnocenní. Jako důchodci jsou považováni za manipulovatelné, bez povinností a schopné být kdykoliv k dispozici.

b) U stárnoucích rodičů dochází k úbytku tělesných a duševních kompetencí, a tím se snižuje osobní tempo, což je příčinou překážek v komunikaci a hodnocení situací.

c) Objevují se chronické nemoci a staří rodiče se více koncentrují na sebe a své potíže, což vede ke změnám v pohledu a postoji ke světu.

d) V této době dochází k úmrtí rodičů a lidé středního věku se stávají nejstarší generací.³⁶

Takto popsané změny jsou velmi bolestné a vedou k rozporům mezi generacemi. Největší problém mají lidé, kteří se nesmířili s nástupem stáří a snaží se tento nástup oddálit tím, že budou pracovat. Lidé střední generace se nemohou psychologicky vcítit do svých rodičů, protože tento přechod sami nezažili a chování rodičů po odchodu do důchodu v nich může vyvolat zklamání. Pokud jsou rodiče v tomto věku méně soběstační, obracejí se nejčastěji na své děti, a tím se dítě stává pečovatelem svých rodičů a je někdy označován jako rodič rodiče. Při této péči se zpřítomňuje otázka blížící se smrti a z toho plynoucí osamostatnění pečujícího dítěte, které má nastoupit na místo toho, kdo umře jako další. Toto je jedna z nejtěžších rolí středního věku. Proces pečování o své rodiče nelze obejít a lze je přirozeně prožít a zvládnout. Vyhnutí se této roli může vést k pozdním výčitkám svědomí, nebo až k pozdní depresi.

³⁶ VÁGNEROVÁ *Vývojová psychologie II.s.* 287

6. Rozvinout přátelství ve středním věku – Je jasné, že střední věk není obdobím navazování nejintenzivnějších přátelství. Toto období již proběhlo. Společenský kontakt je především s manželem nebo manželkou, dětmi a kolegy v práci. Střední věk je příležitostí, kdy člověk může udržovat přirozená přátelství jak s vrstevníky tak s mladšími i staršími. Vrstevníci sdílí většinou podobné problémy a zájmy, mladší přátelé posilují inspiraci mladistvého potenciálu ve střední generaci. Vztahy se staršími nenásilně dávají nahlédnout za časový horizont. Člověk díky přátelství se kontaktuje s dalšími lidmi a není pouze v zajetí své práce a nejužší rodiny.

7. Nová role učitele mladší generace a plánování důchodu – Ve středním věku je jasný úkol dosáhnout a udržet si mistrovství v určitém oboru, postupem času se však objevuje potřeba vychovat své žáky a následovníky. Tyto úkoly mohou i nemusí být v souladu. Mladší kolegové jsou méně zkušené a učí se od střední generace až do doby, kdy vedoucí pracovník ustupuje do pozadí a záměrně přenechává své postavení mladšímu kolegovi. Tento čin činí z mistra dobrého učitele. Tento proces je však psychologicky velmi náročný. Objevují se zde pochybnosti o profesních schopnostech mladé generace ale i o morálních vlastnostech žáků, kteří mohou bez okolků vytlačit a nahradit své učitele. Profese, které pracují s lidmi, čelí nebezpečí syndromu vyhoření (burn-out syndrome). Příčinou je ztráta uspokojení z povolání. Vytváří se zde pocit vysokých požadavků a odpovědnosti, který není dostatečně finančně a společensky ohodnocen. Tento syndrom se týká lidí většinou se sníženým sebehodnocením a těch, kteří si pracovní činností nahrazují jiné oblasti života, a zároveň touží po úspěchu. Tento syndrom má psychické i tělesné příznaky. Řešeními ve středním věku je volba zcela nového povolání nebo životní náplně.

8. Nový význam her a koníčků – Zájmy a hry mají spolu se vztahy k přátelům a rodině důležitý psychohygienický význam. Pokud tyto tři složky fungují, výpadek jedné z nich nahradí zbylé dvě. Význam

přátelství jsme již dostatečně zmínili, a proto se budeme zabývat hrou. Hra je zdrojem potěšení a relaxace během celého života. Mění se ale její charakter. Ve středním věku se snižuje preference kolektivní sportovní hry a ustupuje i fyzicky náročná individuální hra. Oblíbené jsou hry, kde můžeme častěji začínat a častěji končit.³⁷

9. Úloha prarodiče – Na konci středního věku je velmi pravděpodobné, že se dotyčný stává prarodičem. Tato role může být negativně ovlivněna obavou o budoucnost vlastního potomka, pokud tento moment přišel příliš brzy. Pokud došlo k vhodnému načasování, je tato role radostná a obohacuje celou rodinu. Zpřijemňuje prarodičům nástup stáří a je známo, že prarodiče mají sklon idealizovat vnoučata a zahrnovat je nekritickou láskou. Odměnou bývá speciální náklonnost dětí, pro které jsou prarodiče nekonfliktním rodinným útočištěm a zdrojem bezpečí. Tato náklonnost se liší od lásky k rodičům.

Hrdlička vychází z práce Gail Sheehyové, která je čelní představitelkou literatury zabývající se krizí středního věku. Její knihy vycházejí z poznatků skupinových sezení o zvládání životních obtíží, které autorka pořádala po celých USA a z výsledků dotazníkových zkoumání. Sheehyová na základě svých pozorování vyslovila domněnku, že krizi středního věku zvládají ženy lépe než muži. Muži se dostávají do problémů se svými ambicemi, zvláště v krizích v rozpadu manželství. Kdežto ženy tyto krize zvládají podstatně lépe. Říká: „Náš střední věk je příběh o pokroku, je to série malých vítězství nad malou smrtí. Jaké překvapení! Můžeme jít dál. V životě existuje vzkříšení a je správně říct si to nahlas.“³⁸

Vzkříšení v tomto citátu je pravděpodobně myšleno obrazně. Domnívám se, že nejdůležitějším úkolem v tomto období je nalezení reálného smyslu života (pokud ho ještě nenalezli), který musí mít logicky transcendentální povahu. Vzhledem k individualitě vývoje každého jedince je téměř nemožné určit

³⁷ ŘÍČAN *Cesta životem*. s. 345

³⁸ HRDLIČKA *Krize středního věku*. s. 42

obecné způsoby řešení. Proto objevení Boží lásky v životě každého člověka, která nabízí individuální cesty k Bohu, je nejdůležitějším úkolem každého z nás.

V této kapitole je život dospělého rozčleněn do jistých prolínajících se stádií, kterými může člověk procházet, pokud je jeho vývoj stálý a neustrne na nižším vývojovém stupni.

2.2. Sociální skupina a komunikace

Skupina má v životě člověka především socializační a výchovný význam. Výchovné působení podle Čápa probíhá v širším pojetí většinou v nějaké sociální skupině. Tato sociální skupina má mnohdy silnější vliv než jedinec, a to i erudovaný a zkušený. Vlivu skupiny využívají např. vychovatelé, lékaři, vedoucí pracovníci apod. při převýchově delikventů a léčení alkoholiků. Sociální psychologie rozlišuje různé druhy sociálních skupin podle různých hledisek.

2.2.1 Rozdělení skupiny podle různých kritérií

Dělení skupin podle Čápa a Mareše:

- Velikost určuje sociální skupiny na velké, střední a malé. Velká skupina je např. národ nebo demografická skupina. Střední skupina je např. školní třída. Malá skupina je rodina, pracovní skupina nebo sportovní oddíl. Podstatným znakem malé skupiny je znalost členů z přímého styku.

- Dále dělíme skupiny na formální a neformální. Formální skupiny se utváří „shora“ a jsou zřizovány institucemi, mají cíl, úkol, pravidla fungování a organizaci. Členové nemají mezi sebou vyhraněné citové vztahy. Naproti tomu neformální skupiny vznikají spontánně za společným cílem, potřebami nebo činnostmi. Mezi členy jsou citové vazby. Formální skupiny se mohou přeměňovat na neformální a naopak neformální skupiny mohou degradovat na formální.

- Další typ skupiny je vlastní a cizí. Vlastní jsou takové, do kterých jedinec patří a příslušníky označuje slovem „my“. Naopak skupiny, k nimž jedinec nepatří, jsou cizí a příslušníky označuje jako ti „druzí“.

- Jako další dělení uvádí tito autoři skupinu referenční a vztažnou. Referenční nebo vztažná skupina je taková, ke které se jedinec hlásí a buď už je

jejím členem, nebo se jím snaží stát. Takový člověk očekává, že členství v takové skupině uspokojí jeho důležité potřeby. Může přejímat vnější znaky skupiny (oblečení, vyjadřování...), ale hlavně přejímá její hodnotové orientace, názory a postoje. Taková skupina má na jednotlivce velmi silný vliv.³⁹

Silný formativní sociální vliv skupiny na jedince je dán společenskou podstatou člověka. V těchto skupinách může jedinec uspokojovat svoje důležité sociální potřeby a za to může skupina požadovat respektování jejích požadavků, názorů a norem. Jedinci tyto požadavky přijímají i z důvodů vyhnutí se frustraci, izolovanosti a nechtějí být skupinou zavrženi.

Sociální komunikace je důležitým procesem v realizaci osobních vztahů. Dochází při ní k výměně informací, emocí, hodnocení a pobídek k činnosti. Komunikace může být věcná, povzbuzující, ale také zneklidňující a trestající. Sociální komunikace a její intenzita ovlivňuje celkový vývoj osobnosti. Kvalita komunikace je posuzována podle úrovně slovního vyjadřování, ale také emoční charakteristikou. Lidská osobnost potřebuje, aby komunikace byla kongruentní, tedy autentická. To znamená, že se vnější projev má shodovat s vnitřním stavem komunikujícího, s jeho názory a emocemi. Jednotlivci ve skupině se navzájem ovlivňují a komunikace se vyvíjí spirálově. Vztahy ve skupině, klima spolupráce vzájemné pomoci a důvěry, respektování osobností druhých a dobré nálady působí příznivě na psycho fyzický stav a osobnosti ve skupině. Ovlivňuje náladu členů skupiny, stabilizuje osobnost, formuje optimistický názor a postoje k lidem a životu.

2.2.2 Role ve skupině

Jednání lidí ve společnosti nám mohou odhalit jednotlivé role, které v dané skupině zaujímá. Každá role sebou nese požadavky, kterým má nositel vyhovět a požadavky, které může klást na nositele jiných rolí. Role mohou být formální. Ty jsou svěřeny jmenováním a určují vztah nadřazenosti a podřazenosti. Výkon role se může lišit od požadavků na roli kladenou. Biskup může při návštěvě farnosti kontrolovat písemnosti nebo se může věnovat rozhovoru s aktivními členy církve.

³⁹ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 274 - 281

Mnohem zajímavější jsou neformální role, které členové zaujímají víceméně spontánně. Rozhodující je kombinace formální a neformální role, která přísluší danému členovi skupiny. Vůdčí roli alfa nemusí zaujímat předseda, ředitel, duchovní..., ale může jím být silná osobnost s mimořádnou aktivitou, obětavostí, odbornou nebo osobní autoritou. Autoritou rozumíme přirozený vliv, který není opřen o funkce, majetek, strach apod. Pobočnická role beta je určena člověku s největší důvěrou, který dokáže poradit anebo podpořit členy skupiny a má potřebnou důvěru a respekt alfy. Role gama je rolí řadového člena, který se dává vést. Opoziční role delta je velmi důležitá a jejím nositelem je člověk, který své schopnosti a sklony využívá ke kritice alfy. Rád by převzal její roli.

2.2.3 Církev jako instituce

Jak jsem již výše uvedl, římskokatolická církev je velkou skupinou. Peter I. Berger přiřazuje každé instituci, tedy i církvi, dějiny a schopnost řídit lidské chování. Z existence instituce jako takové vyplývá i podřízenost sociální kontrole. Někteří sociologové a další myslitelé ve 20. století předpokládali, že se význam církví a náboženství snižuje a religiozita lidí zaniká. Nasvědčovali tomu již v 19. století v různých evropských zemích úbytky věřících, kteří reálně chodili do kostela a uznávali náboženské příkazy. Převažoval názor, že evropská civilizace je vrcholem lidského vývoje, a proto v ostatních částech světa dojde později. Dnes je patrné, že tato debata byla chybná a některá náboženství a jejich formy jsou opět na předních místech mediálního zpravodajství, sociologických rozborů. Křesťanské církve nezanikly ani v Evropě, ale vedle nich se objevila celá řada nových náboženských skupin. Podle Českého statistického úřadu klesá počet věřících hlásících se k tradičním formám církví, ale roste počet lidí hlásících se k novým formám religiozity. Sociologicky je tento vývoj zdůvodňován spíše jako institucionální krize, než krize náboženství.

Evropská unie se prezentuje jako sekularizovaná společnost. Je dobré si tento termín sekularizace vysvětlit ze sociologického hlediska. V 60. letech minulého století se sociologové začali zabývat náboženstvím a církvemi a kladli si otázku:

„1. Je i dnes v moderní společnosti náboženství dobrým nástrojem pro řešení osobních problémů, respektive přispívá-li k vytváření osobní identity a k pocitu smysluplnosti osobního života.

2. Jak lze náboženství empiricky měřit a dát do matematických korelací s jinými postoji, hodnotami, jednáním lidí.

3. Jakou formu mají náboženské deviace.“

Tento přístup k náboženství vycházel z předpokladu tzv. sekularizační teze, podle níž nemůže náboženství reagovat na podmínky života v moderní společnosti a jeho význam se bude snižovat, až postupně zanikne. Sekularizace je v původním smyslu proces masivního vyvlastňování majetku církve a převod do rukou státu. Druhá rovina významu tohoto slova vychází z kanonického práva. Označuje legální proces, kdy náboženská osoba opouští klášterní život a vrací se do světa. Třetí význam tohoto pojmu vychází z významu latinského slova *saeculum*, které znamená století, svět nebo věk. V dnešním pojetí je sekulární vnímáno jako světské nebo nenáboženské.

Zdeněk Nešpor ve své *Sociologii náboženství* cituje Wilsona, který chápe proces sekularizace jako součást přechodu od tradiční k moderní společnosti. Wilson chápe zdroje náboženství ve společenství, které je založené v „lokálně omezených a trvalých vztazích relativně stabilní skupiny, která je založena na intenzivním a bezprostředním mezilidském kontaktu“.⁴⁰ Proti tomuto společenství staví státem koordinovanou společnost, která je velmi rozsáhlá a je založená na neosobních vztazích. Moderní společnost zbavuje vše lokální svého původního významu, a tím ztrácí náboženství své zakotvení, protože je založeno na tradičním typu společenství. V tradičních společenstvích byl ve všech oblastech náboženský symbolismus a moderní industriální společnost rozbíjí tradiční společenství, a tím o důležitost přišlo i náboženství. Wilson vidí sekularizaci moderní společnosti spojenou s racionalizací života. F. Thomas O' Dea přisuzuje racionalizaci dva kořeny:

1. Specializaci lidí vycházející z nové dělby práce
2. Vznik nových druhů náboženských organizací

⁴⁰ NEŠPOR *Sociologie náboženství* s. 79

Tím se rozšiřuje různorodost náboženské zkušenosti člověka. Náboženský výklad světa pak již není dominantním způsobem myšlení, ale stává se pouze privátní záležitostí jedince. Zásadní vliv na myšlení a jeho sekularizaci má podle O'Dea práce, válka, obchod, vládnutí a věda. Posun přinesl Peter L. Berger spolu s Thomasem Luckmanem, kteří analyzovali změnu postavení náboženství v moderní společnosti na základě dvou vzájemně se ovlivňujících procesů – sekularizace a pluralismus. Podle Bergera náboženský pluralismus zpochybňuje věrohodnost monopolistických náboženských institucí, a tím přispívá k sekularizaci. Pluralismus relativizuje výlučnost daného náboženství a mění jej na jednu z mnoha denominací. Náboženské tradice, dříve autoritativně vnucované, jsou nyní pouze nabízeny, což připomíná tržní prostředí. Náboženské instituce jsou založeny na byrokratických vazbách. Misie pak v dnešní době vypadá spíše jako reklamní kampaň, kdy se musíte přizpůsobit klientele spotřebitelů, lobovat u vlády a zajišťovat finance z vládních či soukromých zdrojů. Druhý důsledek byrokratizace náboženských struktur je laicizace náboženského života. Důsledkem plurality je širší spolupráce mezi různými náboženskými skupinami, protože se všichni potýkají s podobnými problémy. To usnadňuje jejich spolupráci a posiluje ekumenismus. Z tohoto sociologického pohledu se zdá, že dochází k privatizaci náboženství, které bylo zatlačeno do soukromí jednotlivců. V době komunismu byla patrná tato snaha vytlačit náboženství do soukromé sféry. Podle Martina Davida platí tato teorie pouze v Evropě a Petr Berger později označil své přesvědčení za zcela mylné a začíná hovořit o desekularizaci světa. Tento názor si vytvořil při konfrontaci s náboženskou realitou v různých částech světa mimo Evropu. Sociologické průzkumy, které přesvědčivě ukazovaly úpadek církevně organizovaného náboženství v Evropě, kritizoval Luckmann, protože nevystihovaly náboženství jako celek. Proto navrhl širší funkcionální přístup k náboženství. „Vychází z přesvědčení, že pro člověka je typická snaha transcendovat svou biologickou podstatu.“⁴¹ Důvodem k tomu je konstrukce Já v procesu socializace, který Luckmann vidí jako náboženské povahy. Světonázor slouží jako legitimizace sociálního řádu a plní náboženskou funkci. Získávání

⁴¹ NEŠPOR *Sociologie náboženství*, s. 116

osobní identity člověka v procesu socializace je univerzální forma religiozity, která může být doplňována množstvím dalších institucí a forem s hierarchizovaným náboženským věděním (např. církve). Luckmann uvádí, že raná forma moderní religiozity může být spatřována v sociálně organizovaných ideologiích, které nabízejí transcending systém norem, aniž by se samy považovaly za náboženské (fašismus, nacismus, komunismus). Dále viděl Luckmann moderní religiozitu v náboženské privatizaci. Člověk si vytváří své vlastní náboženství, které může být velmi odlišné od církevních forem, i když z nich může čerpat. Ani zde však nejde jen o osobní normy. Silně se na něm podílí vliv nukleární rodiny, přátel, známých a významných druhých. Tyto vlivy mohou favorizovat tradiční náboženství.

2.2.4 Církev jako sociální skupina

Tato práce se zabývá malými skupinami v jednotlivých farnostech. Souhlasím s Wilsonem, že jsou to základní kameny pro život celé církve a jako o základní je nutné o ně dobře pečovat. Domnívám se ale, že malá společenství stále hrají velkou roli v procesu socializace jednotlivých lidí ve společnosti, kteří mají zájem o své okolí. Proto je obecný úvod tak rozsáhlý, aby alespoň z části postihl velmi širokou problematiku starosti o dospělé osoby a snahu pomoci jim na cestě jejich života. Myslím, že tato pomoc a vzájemné sdílení jednotlivých lidí v křesťanské skupině má ohromnou sílu, protože „Tam, kde jsou dva, nebo tři shromáždění v Božím jménu, tam je Bůh uprostřed nich.“ Toto společenství by mělo být místem vnitřní svobody v Bohu a mělo by ukazovat cestu ke vnitřně spokojenému smysluplnému životu. V tomto společenství můžeme zakoušet Boží království zde na zemi.

Pro další práci je nutné charakterizovat si společenství věřících, tedy církev jako sociální skupinu. Podle velikosti je církev jistě velkou skupinou, ale církev ve farnosti je jistě skupinou střední. Ta se skládá z dalších malých skupin. Pro některé lidi je církev formální skupina, ale pro nás křesťany by živá farnost měla být neformální skupinou se zájmem o druhé, o Boha. Jistě je ideální, když je církev vlastní referenční skupinou, která pozitivně rozvíjí osobnost jedince. Cílem

této práce také je snažit se vytvořit v malé církevní skupině takové klima, které dovoluje otevřenou komunikaci mezi lidmi. Silný vliv na své členy si církev uvědomuje velmi dlouhou dobu. Proto má hierarchickou strukturu s vlastním právem a soudní mocí. Z historie jsou známy klatby, které měly působit na jedince.

2.3 Pedagogika dospělých

Vzhledem k tématu mé práce, které se zabývá vzděláváním, bych chtěl v této kapitole nastínit základy pedagogiky dospělých a určit konkrétní metody a formy práce s dospělými při církevním vzdělávání ve skupině. Je to důležité proto, že v praktické části se již konkrétními metodami práce nechci zabývat.

2.3.1. Historický vývoj vzdělávání dospělých

V této kapitole bych chtěl popsat historický pohled na vzdělávání dospělých. Informace jsem čerpal ze skript od Dušana Šimka z Filozofické fakulty v Olomouci. Ten popisuje vývoj pedagogického myšlení, které je závislé na strukturaci výchovy a vzdělání. Tato závislost má širší sociálně kulturní, politický a teologický kontext. Již filozofické, etické, politické a teologické názory starověku v sobě obsahují i řadu požadavků pedagogického charakteru. Již v kulturách dálného východu existují písemné doklady o existenci záměrného cílevědomého formování dospělé osobnosti. Hérakleitos (530-470 př. Kr.) poukazuje na věčný zákon zápasu protikladů v přírodě i ve společnosti. Konfucius v Číně formuluje požadavky na výchovu harmonické osobnosti, která je odpovědná okolnímu světu. „Osobnost se nevytváří pro sebe samu, nýbrž pro život pospolitosti a uspořádává své vlastní síly tak, že se tam mohou uplatnit ve službě. Z toho pak plyne úcta vůči starším a nadřízeným, laskavá péče o mladé a podřízené, zdrženlivost mezi manželi a věrnost mezi přáteli, ctnosti, které jsou shrnovány pod názvem lidskost.“⁴²

V téže době vzniká na dnešním území Indie text Bhagavadgíty. Je to návod, jak harmonicky uspořádat život, který má být naplněn lidskými

⁴² ŠIMEK *Vybrané problémy teorie výchovy dospělých*. s. 25

povinnostmi a dodržováním hlavních morálních norem, a to bez ohledu na vlastní prospěch či ztrátu. Tento text překročil hranici náboženského traktátu. Cílem a prostředkem sebevýchovy, která je pojímána jako neustálý proces, který nekončí ani smrtí, má sociální i individuální aspekty a je zde hlavní sebekázeň. „Je to cílevědomá snaha o dosažení takové duševní vyrovnanosti, kdy je člověk lhostejný k úspěchu i k neúspěchu, neraduje se, ani nechová nenávisť, ať se mu dostává dobrého, či zlého a zanechá všech žádostí.“⁴³ Cílem těchto snah je dojít vysvobození, oproštění od života i smrti a dosažení nejvýše blaženého stavu.

Antická filozofie, na rozdíl od východní, preferuje spíše sociální aspekty výchovy. Například Aristoteles (384-322 př. Kr.) ve svých dílech věnovaných „praktické filozofii“ se zabýval procesy utváření dokonalého člověka. Šimek cituje Perhacse, který uvádí: „Aristotelovo učení o duši a o výchově je první teoretickou prací, zdůvodňující i složky výchovy. Podle něj existují tři druhy duše a jim adekvátně odpovídají tři složky výchovy.

1. vegetativní – projevuje se přijímáním potravy a rozmnožováním. Jí odpovídá tělesná výchova
2. živočišná (volní) – která se mimo vlastností vegetativních projevuje tím, že cítí a chce. Odpovídá jí mravní výchova
3. rozumová – kterou mimo vlastností vegetativních a živočišných charakterizuje ještě myšlení nebo poznání. Této složce odpovídá rozumová výchova.“⁴⁴

Svatý Augustin (354-430 po Kr.), který byl vůdčí osobností období patristiky, chápe veškeré poznání jako poznání Boha skrze sebepoznání. V díle *Contra academicos* (Proti akademikům) (386) vidí štěstí člověka ne v hledání pravdy, ale v jejím dosažení. Duše člověka může a má snahu poznávat jistotu, kterou je Bůh.⁴⁵

Ve 13. století Augustinovo učení rozvinul Tomáš Akvinský. Jeho sociální a etické názory velmi ovlivnily koncepci evropské náboženské výchovy ve středověku ve smyslu systémového přístupu ke skutečnosti. Pohotově a pružně

⁴³ ŠIMEK *Vybrané problémy teorie výchovy dospělých*. s. 25

⁴⁴ ŠIMEK *Vybrané problémy teorie výchovy dospělých*. s. 25

⁴⁵ DATTRINO *Patrologie* s. 205

modeluje společensko kulturní strukturu Božího lidu. Snaží se poznávat strukturu lidské skupiny se všemi jejími činiteli a účinky.

V období renesance dochází k hospodářskému rozmachu a rozmachu vědy a umění. Proto i v této době díky antické inspiraci ožívají otázky sociálně kulturní existence člověka. Výchova člověka je podrobena vědeckému zkoumání, objevují se estetické aspekty.

Jan Ámos Komenský (1592-1670) je svým způsobem prvním teoretikem pedagogiky dospělých. Ve všech jeho pedagogických dílech lze nalézt prvky vzdělání a výchovy dospělých. Nejzávažnějším dílem na toto téma je Vševýchova, kde vyžaduje, aby se lidé vzdělávali všichni, všemu a všestranně. Při požadavku na všestrannou výchovu rozdělil vzdělávací formy a metody na jednotlivé etapy dospělého věku. Tyto etapy rozčlenil na tři třídy:

1. Třída začínajících, po ukončení školy v mladém věku
2. Třída pokračujících v povolání
3. Třída připravujících se na stáří

Komenský si uvědomuje celistvost výchovně vzdělávacího procesu. „Jako je celému lidskému pokolení celý svět školou od počátku až do konce, tak i každému člověku je jeho věk školou od kolébky až do hrobu. Takže už nestačí říci se Senekou: Na učení není žádný věk pozdní, nýbrž musíme říci: Každý věk je určen k učení a tytéž meze jsou dány člověku pro život i pro učení. Bude tedy velmi snadné dosáhnout, aby se celý život stal školou.“⁴⁶ Komenský vyslovil jako první požadavek celoživotního vzdělávání, které může vést ke změně sociálního prostředí. Komenského pedagogika vychází z křesťanských hodnot a jeho pedagogický systém je dodnes inspirativní, i když další ekonomický, sociální a etický rozvoj zákonitě vyvolává potřebu nových pedagogických cílů, nových metod, prostředků a koncepcí. V raně kapitalistické společnosti ustupuje humanistická všestrannost a žádá se funkční aspekt výchovy v jednotlivých oblastech.

Další část skript ač vydaných v roce 1991 je z části tendenční a ukazuje socialistický rozměr výchovy, při čemž ignoruje další vývoj v západních zemích.

⁴⁶ ŠIMEK *Vybrané problémy teorie výchovy dospělých*. s. 27

Šimek připomíná Karla Marxe, který v roce 1866 na kongresu I. Internacionály formuloval podstatu výchovy. Marx člení výchovu na rozumovou, tělesnou a technickou, ale o výchově dospělých se výslovně nezmiňuje. Dále se popisuje výchova dospělých v Československu, která navazuje na sovětskou pedagogickou teorii. Ta dělí výchovu na rozumovou, pracovní a polytechnickou, mravní, estetickou a tělesnou. Touto a na ní navazujícími koncepcemi bych se nerad zabýval hlouběji, protože nesou silný ideologický podtext.

Vzdělávání dospělých není nikterak systematizováno a v literatuře 20. století souvisí s profesí dané osoby. Skalková uvádí, že v Lisabonské strategii z roku 2004 se EU zapojuje do programu komplexní ekonomické, sociální a ekologické Evropy a akceptuje přechod ke společnosti založené na znalostech. Z toho vyplývá, že je důležité zvyšovat úroveň vzdělanosti v informační společnosti celoživotně. Celoživotní vzdělávání je významnou prioritou EU, která chce investovat do lidských zdrojů. Zavádí se termín vzdělávání formální, neformální a informální. Formálním vzděláním se zabývají instituce, převážně školy. Neformální vzdělání je určeno pouze pro určité skupiny lidí a organizují ho instituce pro vzdělávání dospělých, podniky, nadace... Informální vzdělávání je chápáno jako proces získání vědomostí, dovedností a postojů z každodenních zkušeností, okolního prostředí a kontaktů. Z toho vyplývá neorganizovanost, nesystematičnost a nekoordinovanost daného vzdělávání. Lisabonská strategie užívá také pojem gramotnost. Gramotnost chápe jako gramotnost informační, občanskou, ekonomickou, jazykovou a gramotnost udržitelného rozvoje. Chápe důležitost individuálních i kolektivních hodnot. Martin Potůček v dokumentu Zpráva o stavu země charakterizuje situaci v ČR. Hlavní roli v ekonomické prosperitě podle něho sehrávají procesy spojené s věděním, učením, tvorbou, kreativitou, inovacemi atd. V tomto pohledu je česká vzdělávací soustava v značném podprůměru EU. Vidí nedostatečné jazykové schopnosti a nedostatečnou nabídku celoživotního učení.⁴⁷

S tímto pohledem na českou společnost se ztotožňuji, ale chybí mi také náboženská gramotnost a morální hodnoty v naší společnosti a jejich rozvoj.

⁴⁷ SKALKOVÁ *Člověk a vzdělání v informační společnosti* s. 91-92

Myslím si, že prosperita založená bez morálních cílů nevede k trvale udržitelnému rozvoji. Proto, aby společnost fungovala, potřebuje mít vymezené hranice a jasné morální hodnoty, podle kterých se řídí.

V této kapitole nebylo cílem podat vyčerpávající historický přehled vývoje názorů na výchovu dospělých, ale naznačit důležité mezníky, které tuto výchovu ovlivnily.

2.3.2 Pedagogika dospělých v dnešní době

Dnešní doba klade velký důraz na celoživotní vzdělávání a sebevzdělávání. Také Jarolím Skalka ve své knize *Základy pedagogiky dospělých* formuluje předmět pedagogiky jako vědu o výchově obecně, z toho vyplývá, že sem patří i vzdělání a výchova dospělých. Polemizuje s andragogikou jako nepedagogickou vědou o výchově a vzdělávání dospělých, která chápe pedagogiku v užším slova smyslu jako vědu o výchově dětí a mládeže. Formuluje základní kategorie pedagogiky dospělých jako⁴⁸:

- Výchova dospělých – záměrné, cílevědomé formování osobnosti dospělého člověka v souladu se zájmy, potřebami a vývojovými tendencemi společnosti

- Vzdělávání dospělých – proces cílevědomého systematického zprostředkování a osvojování lidských zkušeností a poznatků nejrůznějšího obsahu dospělým

- Výuka dospělých – interakce mezi učitelem a účastníky a také mezi účastníky navzájem, má působit výchovně. Výchovné působení výuky je možné pouze za určitých podmínek: rozvoj aktivity účastníků, vědeckost obsahu, spojení teorie s praxí, velkou roli ve výuce hraje osobnost učitele

- Sebevýchova a sebevzdělávání dospělých (autodidaxe) – V této fázi se spojuje v jedné osobě funkce subjektu i objektu výchovy a vzdělávání a vychovatele a vychovávaného. Vychází z lidské potřeby zdokonalovat se, zlepšovat vlastní orientaci ve světě, ve společnosti a řešit

⁴⁸ SKALKA *Základy pedagogiky dospělých*. s. 43-44

sebevýchovou a sebezvzděláváním svoje životní, pracovní, zájmové i sociální problémy a potřeby. Velkou roli v sebevýchově hraje nápodoba vzorů podobně jako u dětí. Sebevýchova a sebezvzdělávání vychází z potřeb aktivity, samostatnosti, seberealizace. Vnějšími vlivy na sebevýchovu má působení společnosti ve formě norem, hodnot, veřejného mínění, společenských struktur a organizací i vzorů vznikajících osobností. Velkou roli hraje také skupina, která podstatným způsobem ovlivňuje sebevýchovu a sebezvzdělávání jedince. Mezi sebevýchovou a sebezvzděláváním a zvnějšku řízenou výchovou a vzděláváním jsou vztahy vzájemného působení a ovlivňování. Převýchova je působení na dospělého jedince, který má z různých příčin nesprávné a škodlivé názory, postoje, motivy, vlastnosti, zvyky a návyky. Převychovat dospělého člověka je nesmírně obtížné a složité a vyžaduje aktivní účast převychovávané osoby.

Čáp a Mareš vyslovují myšlenku, která je obecně platná. Ideálem pedagogiky je od nepaměti názor, že správná výchova vede k sebevýchově. Bez vnějšího působení by měl každý člověk přejít z pouhého objektu výchovy a stát se jejím subjektem a aktivním činitelem.⁴⁹ V dnešní době se zvláště klade důraz na aktivní a vědomé působení člověka na vlastní život a na své okolí. Humanistická psychologie v druhé polovině 20. století určuje člověku cíle sebeaktualizace a sebedeterminace (autodeterminace), sebepojetí a sebehodnocení, aktivnost osobnosti atd. Sebevýchova v širším pojetí je cílevědomé dlouhodobé a dobrovolné úsilí formování sebe sama k vytčenému cíli. Důležité jsou v této formaci zkušenosti vlastní, ale i převzaté od významných druhých (rodina, přátelé...). Dále je možné využít zkušeností vyjádřených v uměleckých dílech, ve sdělovacích prostředcích, ale i ve filozofii, psychologii a teologii. Pro sebevýchovu je nutná poměrně zralá osobnost. Sebevýchova má různé formy a vývojové stupně:

- jednoduché mapování modelu a napodobování ho, snaha tak chci jednat i já.

⁴⁹ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 263

- cílevědomá snaha o realizaci životního cíle.

Podle Sheehyové motivací k sebevýchově mohou být vnější pobídky, motivy a různé potřeby. Mezi pobídky řadí náročné životní situace (konflikt jedince se skupinou, úspěch nebo nezdar, emočně vyhrocená situace, umělecké dílo...).⁵⁰ Sebepoznání a sebevýchova jsou dlouhodobé procesy, které jsou celoživotní. Velkou roli zde hraje vytrvalost. Pro vytrvalou realizaci sebevýchovného úsilí mohou pomáhat i vnější podmínky. Je to např. chápající blízký člověk, malá skupina se společným cílem... Konkrétní pomoc v sebevýchově může ulehčit zkušenost z poradenství a psychoterapie. Čáp a Mareš popisují podobný postup vypracovaný G. Eganem. Ten kombinoval humanistický kongnitivistický a behaviorální přístup⁵¹. Podrobný postup při pomoci jedinci rozvinout svou osobnost lze rozlišit na tři stádia:

1. přítomný scénář, podle nějž jedinec dosud žije
2. preferovaný scénář, o který bude usilovat
3. přechod od preferovaného scénáře k realizaci

Funkce pedagogiky dospělých:

- Funkce poznávací spočívá v objasňování povahy, vlastností, zvláštností, podstaty, struktur, funkce, zákonitostí a vývoje výchovy na základě objektivního chování.
- Funkce teoretického základu umožňuje cílevědomé řízení vzdělávacího procesu.
- Funkce prognostická připravuje lidi pro budoucí život, práci a úkoly.
- Funkce světonázorová a kulturně-výchovná má za úkol vytvářet pozitivní hodnotové orientace, morální postoje a má formovat kulturní způsob života. Učí člověka hledat skutečné hodnoty, ideje, názory, představy, návyky, které člověk konfrontuje se svým životem.

⁵⁰ SHEEHYOVÁ *Průvodce dospělostí*. s. 96

⁵¹ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 130

Jarolím Skalka dělí druhy výchovy dospělých na:

- Světonázorová výchova dospělých
- Vědecká výchova dospělých
- Ideově politická výchova dospělých
- Vlastenecká a internacionální výchova dospělých
- Mravní výchova dospělých
- Kolektivní výchova dospělých
- Pracovní výchova dospělých
- Ekonomická výchova dospělých
- Technická výchova dospělých
- Právní výchova dospělých
- Estetická výchova dospělých
- Jazyková výchova dospělých
- Tělesná výchova dospělých
- Zdravotní výchova dospělých
- Branná a vojenská výchova dospělých
- Ekologická výchova dospělých
- Výchova dospělých podle sociálních v věkových skupin

Tento systém je podle mého názoru podmíněn dobou, ve které vznikl. Chybí zde právě výchova náboženská, duchovní, či církevní. Domnívám se ale, že lze najít i u Skalky náznaky těchto typů výchovy ve světonázorové, mravní, ekologické a estetické výchově.

Z předchozího vyplývá, že církevní vzdělávání dospělých je výukou, která vede ke vzdělávání, výchově a sebevzdělávání dospělých. **Pro moji práci je podle mě velmi důležitá úloha kněze, učitele, vedoucího společenství nebo katechety. Tato osoba působí jako počáteční moderátor společenství, ale ve vhodný okamžik ustupuje záměrně do pozadí proto, aby umožnila otevřenou diskusi členů společenství. Snahou je, aby se všichni aktivně podíleli na průběhu sezení a přemýšleli o něm i později. Výsledkem by měla být konfrontace dosavadních názorů účastníka s daným tématem.** Jako křesťan se domnívám, že ve skutečně křesťanském společenství působí velkou měrou Bůh

v podobě darů Ducha svatého. Je nutné připravit pro toto působení příznivé klima ve společenství.

2.3.3 Církevní pohled na vzdělávání dospělých

2.3.3.1 Učitelství úřad církve

Druhý vatikánský koncil otevřel církev světu a dokumenty na tento koncil navazující ukazují církev v novém světle. Církev jako celek má svěřený „poklad“ víry obsažený v posvátné tradici a v Písmu svatém.⁵² Tento poklad mají uchovávat všichni křesťané v jednotě s církevní hierarchií, ve společenství v eucharistii, v modlitbě a apoštolském učení, proto církev definuje Bohem daný učitelství úřad, který náleží v první řadě biskupům, papeži a v návaznosti na ně dalším pastýřům církve. Z toho je patrné, že si církev uvědomuje důležitost celoživotního doprovázení člověka, a proto definuje svůj úkol jako učitelky. Křesťané by měly být v souladu s psychologickým poznáním na celoživotní cestě sebevzdělávání a sebezdokonalování a tato cesta by měla končit v plném spojení s Bohem po smrti člověka. Z tohoto proto vyplývá, že je nutné alespoň dílčím způsobem nastínit jednu z možností vedení společenství.

Katechismus dále při výchově pamatuje na celoživotní úkol výchovy svědomí, které definuje jako Bohem daný vnitřní zákon, jež je nutné od počátku života poznávat a uplatňovat jej v životě. KKC: „Při výchově svědomí je světlem pro naši cestu Boží slovo; je třeba, abychom si ho přisvojili ve víře a v modlitbě a uvedli ho do praxe. Je také nutné zpytovat své svědomí s pohledem na kříž Páně. Jsou nám oporou dary Ducha svatého, pomáhají nám svědectví a rady druhých a vede nás učení předkládané autoritou církve.“⁵³ Výchova svědomí podle katechismu zaručuje svobodu a plodí pokoj v srdci. Moudrá výchova učí člověka ctnostem, chrání před strachem a léčí z něho, léčí také sobectví, pýchu a pocity viny a z lidské samolibosti. Tyto negativní stránky člověka vychází z jeho slabosti a lidského hříchu. Mezi lidské ctnosti patří moudrost, spravedlnost, statečnost a mírnost.

⁵² KKC čl. 84

⁵³ KKC čl. 1785

Mohou se do tohoto učitelského působení zapojit i laici? Opět můžeme najít odpověď v katechizmu, kde se říká: „Učitelské práci a k uplatňování křesťanské morálky církev potřebuje péči pastýřů, vědeckou znalost teologu, přispění všech křesťanů a lidí dobré vůle. Prostřednictvím víry a uplatňováním evangelia jednotlivci zakoušejí co je to „život v Kristu“, který je osvěcuje a činí je schopnými rozlišovat podle Božího ducha božské skutečnosti od lidských. Tak může Duch svatý použít prostých, aby osvětil učené a v důstojnosti výše postavené.“⁵⁴ Dále je apelováno na bratrskou službu a prosazování dobra pro všechny. Z těchto výroků není křesťanské společenství uzavřenou skupinou. Je tomu právě naopak. Křesťané mají být otevřeni všem lidem dobré vůle. To znamená, že člověk v těžké životní situaci, hledající smysl života, má být přijat do společenství a má mu být nasloucháno a naopak se má v tomto společenství setkat s Kristem v ostatních. Toto setkání může nasměrovat jeho život a smýšlení novým směrem.

Kodex kanonického práva kánonu 776 ukládá farářům povinnost katechetického vzdělávání dospělých, mladistvých a dětí. K tomuto úkolu mu mají pomáhat duchovní a laici a tato katechetická výchova má rozvíjet víru a uplatňovat se v praxi. V kánonu 794 se hovoří o povinnosti a právu církve na výchovu lidí, která má vést k plnosti křesťanského života. V paragrafu 2 se pastýřům duší ukládá povinnost, aby všem věřícím umožnili dostat katolickou výchovu. Tyto církevní dokumenty ukazují zájem o duchovní růst křesťanů, který má křesťanské společenství zajistit.

V encyklice *Christifideles laici* (O povolání a poslání laiků ve světě) píše Jan Pavel II.: „Jaké jsou prostory a prostředky pro formaci laiků?... Tak jako je dílo lidské výchovy hluboce spojeno s otcovstvím a mateřstvím, tak i křesťanská formace má kořeny v Bohu, Otci, který miluje své děti a vychovává je. Bůh je první a velký vychovatel svého lidu, jak to podivuhodně vyjadřuje úryvek z Mojžíšovy písně: „Našel ho v zemi divokých pouští, v pustotě kvílících pustin, zahrnul ho svou péčí, chránil ho jako zřítelnicí oka. Jako bdí orel nad svým

⁵⁴ KKC čl. 2038

hnízdem a nad svými mláďaty se vznáší, svá křídla rozprostírá, své mladé bere a na své peruti je nosí, tak Hospodin sám ho vedl, žádný cizí bůh s ním nebyl.“ (Dt 32,10-12).⁵⁵ Papež zde zdůrazňuje výchovné dílo naplněné v Ježíši Kristu a zpřítomňované Duchem svatým v každém lidském srdci. Církev je povolána účastnit se božského výchovného díla. Proto jsou laici vychováváni církví v její struktuře jak univerzální církve tak partikulárních církví, které jsou reprezentovány farnostmi. Ty mají základní odpovědnost za bezprostřední, osobní výchovu a vzdělání laiků. Zde hrají velkou roli malá církevní společenství, která mohou tomuto dílu napomoci. Katechetické směrnice ČBK z roku 1994 uvádějí: „Lze se snadno přesvědčit, že ve všech věkových kategoriích lidí – až na malé výjimky- existuje značná neznalost učení církve. Proto je třeba hlásat radostnou zvěst od základů, ve všech vrstvách obyvatel – u předškolních a školních dětí, mládeže, ale i dospělých (včetně lidí nemocných a starých).“⁵⁶ Tato potřeba je v této publikaci zdůvodněna vykořeněností, znechuceností a změnou podmínek, kterou všichni procházejí. Je zde zdůrazněna potřeba evangelizace, která předchází katechezi. Tato evangelizace je u nás o to těžší, že všeobecně panuje o křesťanství řada předsudků. Tomáš Halík píše o evangelizaci a cituje svatého Klementa Maria Hofbauera: „Evangelium musí být chápáno docela novým způsobem!“⁵⁷ Tento požadavek vyjadřuje i svatý Augustin ve svém označení pro církev „semper reformanda“ (stále se musí obnovovat). Křesťanství je stálým vtělováním a trvalým dialogem, kde se setkává evangelium s novými myšlenkami, s kulturními a společenskými proudy. Stejně jako Jan Pavel II. vidí Halík evangelizaci jako podstatný úkol církve, která má přetvářet vědomí lidí, jejich činnosti, způsoby myšlení, hodnoty, inspirace, životní styl a celé jejich prostředí silou evangelia.

Teologickým vzděláváním dospělých se zabýval v Rakousku Dr.Helmut Renöckel na nábožensko pedagogické akademii v Linci.Vedl zde seminář,„Úvod do teologického vzdělávání dospělých“. V tomto semináři se snažil odpovídat na

⁵⁵ Christifideles laici čl. 61

⁵⁶ Katechetické směrnice ČBK s. 5

⁵⁷ HALÍK *O přítomnou církev a společnost*. s. 19

praktické otázky církevního vzdělávání dospělých a chtěl, aby posluchači vnášeli praktické otázky a návrhy řešení konkrétních témat.

V úvodu si kladl otázku, zda je teologické vzdělávání dospělých třeba nebo ne. Odpovědí bylo, že i dospělí lidé zažívají problematické situace, které musí řešit a je nutné, aby znali současné teologické odpovědi na tyto problémy. Renöckel uvádí, že v moderním světě je křesťan, který v něm chce spolupůsobit a spoluvytvářet hodnoty naší společnosti nucen zdokonalovat se ve svých schopnostech a v úrovni svého poznání. Dospělí také prožívají mnohé rozhodující otázky týkající se víry i v pozdějším věku. Situace dospělých je specifická, protože již mají životní zkušenosti, získali životní vědomosti, utrpěli zklamání a mohou mít zatížený pohled na svět svými názory. Tento stav by se neměl nikdy ignorovat. Většinou také mají málo času na další vzdělávání, jsou unavení a nemají chuť argumentovat, vyjadřovat se, zobecňovat, naslouchat, být kreativní...

Velkou výhodou je, že dospělí, kteří přicházejí, jsou zainteresovaní, zkušení a při didaktické šikovnosti, která ctí a respektuje jednotlivé osoby, lze dospět k oboustranně obohacujícímu výsledku. Dospělí jsou praví partneři při vzdělávání. Renöckel uvádí, že cílem církevního vzdělávání je třídění a uspořádání existujících zkušeností a vědomostí tak, aby se vytvořil realistický pohled. Tento pohled by měl podporovat iniciativu jedince pro doplnění chybějících informací pro správný úsudek. Renöckel cituje Tillichovo korelativní chápání teologie: „Teologie formuluje otázky uzavřené v lidské existenci a teologie formuluje odpovědi z vlastních projevů Boha směrem k otázkám, které jsou v lidské existenci. (...) Analyzuje lidskou situaci, ze které vyplývají existenční otázky a ukazuje, že symboly křesťanského poselství jsou odpověďmi na tyto otázky.“ Teologické zvěstování a výklad nám teprve dává poznat, co máme dělat v lidském životě a naopak, pozorné pozorování životních zkušeností vede k hlubšímu chápání víry a dalšímu rozvoji teologie. Prakticky to znamená, že se lidé mají dostat ke slovu se svou zkušeností s vírou (v rodinách, v zaměstnání...). Poté by si měli vyměňovat své zkušenosti a nakonec by se tyto zkušenosti měly dát do vztahu s komplexní zkušeností církve, s biblickými kořeny a svědectvími. Cílem těchto setkání je povzbuzení a podpora ve vzdělání ve víře,

kteřá dává odpovědi na základní otázky života a vysvětluje ho všude tam, kde se k tomu nabízí šance. To je možné vypracování teologických vzdělávacích modelů a vede to k otevřenosti dané skupiny.

2.3.3.2 Formy vzdělávací práce s dospělými

Renöckelova analýza skupiny se pro mě stala podnětem k tomu, abych stěžejní témata pro systematické vzdělávání ve farním společenství navrhl stejně jako Renöckel tak, že odpovídají obecně vývojově psychologickým charakteristikám dospělosti. Záleží na vedoucím společenství, jakou formu a metodu zvolí, a podle toho přizpůsobí dané téma. Metody a formy nebudu již v praktické části uvádět. Renöckel nabízí celkem vyčerpávajícím způsobem tyto formy a metody:

- Přednáška - s diskusí vybízí společenství k aktivnímu zapojení se k tématu přednášeného
 - bez diskuse znemožňuje vytvořit atmosféru komunikace mezi členy společenství, ale dává prostor k vnitřnímu promýšlení tématu
 - samostatná
 - řada přednášek umožňuje hlubší pochopení daného tématu

- Seminář – samostatně klade důraz na kooperaci v omezeném čase
 - více večerů dává větší časový prostor
 - víkendový dává větší prostor k promyšleným společným aktivitám

- Zasedání má tématicky zaměřený charakter.

- (Víkendová) klauzura klade důraz na duchovní rozměr osobnosti ve společenství.

- Studijní dny, studijní týdny, kurzy, školení dávají prostor intenzivním vzdělávacím aktivitám.

- Diskuse, veřejné diskuse, diskuse pléna podporují širší zapojení aktivity jednotlivců ve skupině.

- Programy s kombinací více médií zvyšují schopnost zapamatování si daného tématu.
- Filmový večer, večer s dataprojekcí dokáže navodit kýženou atmosféru ve společenství.
- Dálkové kurzy umožňují zapojení se lidí z širšího okruhu farnosti.
- Setkání rodin, setkání vesnice, setkání sousedů, stůl stálých hostů, setkání matek a setkání apoštolských hnutí laiků podporují vnímání církve jako širšího společenství.
- Rozhovory o víře a biblické večery prohlubují vědomí kořenů naší víry.
- Exkurse a prohlídky umožňují nahlédnout do jiných společenství a míst.
- Výstavy a čtení poezie dávají prostor k vnímání Boží krásy v umění.
- Sbor dává šanci se aktivním způsobem zapojit do liturgie.
- Akce (prohlídky vesnice, demonstrace, misijní bazar, výbory, kauzy, schůze, shromáždění, poutě, modlitební kroužky) směřují ke konkrétním výsledkům setkání.
- Farní káva a klubové večery dávají zakusit pohodovou atmosféru ve společenství.⁵⁸

Při výběru formy pořádání se musí zohlednit cíl, o který usilujeme, dále předpoklady a zájmy účastníků a možnosti pořadatelů.

2.3.3.3 Metody vzdělávací práce s dospělými

Metody použité při setkání dospělých mají velký vliv na úspěšnost realizace vytčených cílů. Renöckel je dělí na podněcující a pasivní:

a) Podněcující metody byly podrobně zkoumány a psychologie došla k závěru, že si člověk zapamatuje jen 20 % z toho, co slyší, 80 % z toho, co také sám řekl a více než 90 % z toho, co sám udělal. Podněcující metody mají ovlivňovat zájem a aktivní pozornost účastníků, podpořit živější komunikaci, která vede k možnosti vyslovení svých potřeb a námitek, které se dají dál řešit a

⁵⁸ RENÖCKEL *Einführung in die theologische Erwachsenenbildung*. s. II/1

posiluje motivaci. Metody se podřizují cíli. Je důležité aktivovat lidi tam, kde se dá předpokládat vlastní zkušenost a úkoly je nutno zadávat velmi přesně.

Příklady podněcujících metod:

- Brainstorming (neboli proud myšlenek): V této metodě se účastníci v počátcích rozhovoru vyjadřují spontánně a bez cenzury. V další části se o nápadech přemýšlí z hlediska důležitosti a realizovatelnosti. Důležité je stanovit si pravidla pro takovýto tok myšlenek a nikdo není ohodnocen hned za projevené názory. Je nutné dobře vymežit časový limit. Tato metoda je využitelná ke sbírání myšlenek a zkušeností, tvořivých prvků a návrhů.⁵⁹

- Rozhovor v malých skupinách: Tato metoda povzbuzuje jednotlivé účastníky, aby v přátelském prostředí překonali práh nepohodlnosti a dostali se ke slovu.

- Němý rozhovor: Účastníci se k daným tématům vyjadřují písemně na velké ploše a mohou reagovat jeden na druhého také písemnou formou, ale vše je v tichosti po dohodnutou dobu (asi 20 minut). Následně se může o napsaném hovořit.

- Pro a proti: Tato metoda je vhodná jako vstupní a hledá odpovědi na otázky, co si lidé myslí o určitém problému. Nutí přemýšlet o argumentech druhých a konfrontovat tyto argumenty se svým předpojatým míněním. Vše se píše pro přehlednost na větší plochu nebo tabuli. Tuto metodu je možno rozšířit jako charakterovou hru (hraní rolí).

- Dotazník: Tato metoda není nástrojem empirického výzkumu, ale funguje jako aktivační metoda. Není důležitá dokonalost a někdy se nemusí ani vyhodnocovat. Slouží jako podněty pro samostatnou práci. Tento dotazník by měl být přizpůsoben účastníkům a neměl by obsahovat příliš mnoho otázek.⁶⁰

- Prostudování textu – metoda Västeras: Tato metoda je metodou pro rozhovor o Bibli a je známa od 60. let minulého století. Byla

⁵⁹ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 302

⁶⁰ ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. s. 35

pojmenována podle švédského města, kde vznikla. Účastníci si přečtou samostatně příslušný text a udělají si značky v textu, které označují nejasnost, důležité místo a místo, které si přejí prodiskutovat s možností napsat si poznámky. Poté se text projde v plénu větu za větou a účastníci se hlásí ke slovu podle svých značek v textu. Rozhovor probíhá tak dlouho, jak je to nutné a žádané. Tato metoda je možná rozšířit i na další texty probírané ve společenství, nejedná se pouze o biblickou metodu.

- Světlo blesku: Cílem je dát každému členu skupiny příležitost sdělit skupině zcela v krátkosti, co se v něm teď děje a čím se teď zaměstnává. Lidé tedy mohou vyjádřit své pocity, přání, obavy anebo reakci na jiného člena skupiny. Důležité je, že všichni mají stejnou šanci se vyjádřit v průběhu 30 – 60 sekund. Tato metoda je použitelná kdykoliv máme pocit, že dochází k rušení ve skupině a zprůhledňuje procesy ve skupině.

b) Mezi pasivní metody Renöckel řadí přednášku, referát, promítání obrázků či diapositivů.... Tyto metody hrají hlavní roli ve vzdělávání dospělých. Pro lepší efektivitu je nutná pečlivá příprava a provedení přednášky.

Referát – model výstavby podle R. Angulanza:

<i>Stupně</i>	<i>Cíle</i>	<i>Prostředky</i>
1. Motivace	Vytvořit pozitivní vztah mezi přednášejícím a posluchači.	Navázat na zkušenosti, zájmy, zážitky posluchačů. Snažit se myslet z pohledu posluchače.
2. Nastolení problému	Vzbudit vědomí problému	Otevřené otázky apod.
3. Nedostatečné pokusy o řešení	Racionální rozbor Aktivovat ke sledování Chránit před jinými stanovisky	Argumenty Fakta, čísla Hodnoty zkušeností Důsledky

4. Vlastní řešení	Identifikace posluchače s řešením	Dvoustranná argumentace (žádnéčerno-bílé malování)
5. Zintenzivnění řešení	Emocionální zakotvení řešení u posluchačů	Způsob konkretizace a poukázání na úspěch Etické kategorie

61

Renöckel se zabývá setkáními dospělých v užších skupinách. Tyto skupiny rozděluje:

1. Podle okruhu účastníků – matky s dětmi, staří, rodiče postižených dětí...
2. Podle hlavního cíle
 - Pracovní skupiny (příprava slavnosti, studování knížky...).

Hlavním cílem jsou věcné výsledky, vztahy jsou až na dalším místě.

- Diskusní setkání (k otázkám výchovy...). Zde jde především o živou výměnu názorů a pochopení jiných pozic a obhajoba své vlastní pozice. Osobní setkání není na prvním místě.

- Setkání pro rozhovor. Sem patří příklady z bodu 1. Hlavním cílem je navázat rozhovor s ostatními. Obsahové výsledky jsou méně důležité, než prožité klima při rozhovoru. Touto cestou jde mnoho skupin, které hledají pospolitost ve víře. Snaží se o duchovní rozhovor, společnou modlitbu, liturgii a osobní setkání je zde velmi důležité a podstatné.

- Akční skupiny. Patří sem skupiny pro přípravu společných bohoslužeb a dalších veřejných aktivit. Tyto skupiny připravují a uskutečňují určité projekty, které přinášejí veřejný prospěch. Osobní setkání jsou podřízena cíli projektu.

3. Podle doby trvání
 - Předem omezeno - např. 5 večerů na výrobu určité věci
 - Otevřeno – záleží na skupině, jak dlouho se bude scházet.

⁶¹ RENÖCKEL *Einführung in die theologische Erwachsenenbildung*. s. II/2 – II/11

- Vyloženě orientováno na dobu – Jde o společný život a společné překonávání těžkostí.

4. Další formy

- Skupiny k existujícímu problému
- Skupiny, které spojuje jedna nebo více blízkých osob.⁶²

2.3.3.4 Skupinová atmosféra

Společenství lidí čítající 5 – 20 lidí a scházející se pravidelně za určitým cílem má podle Renöckela velké možnosti jak utvářet osobnosti svých členů v jednotlivých situacích a může velmi pozitivně působit i na náboženské vzdělávání. Společné hledání, společné cesty jsou velmi důležité pro člověka, který zažívá, že i přátelé ve společenství jsou schopni pouze lidského tempa. Ale zároveň ho to nutí k aktivitě, aby nezůstal stát na místě. Společenství nemůže nahradit vlastní rozhodnutí k víře a rozvíjení ve víře, ale může ho významně ulehčit a podepřít člověka v dobách krize. Společenství je cvičným polem pro solidární život s druhými a pro druhé. Společenství se může rozvíjet, pokud existuje základní shoda v cílech. Nakonečný zdůrazňuje nejvýznamnější činitel skupinového vlivu, kterým je aktivita skupiny.⁶³ Očekávání se od sebe mohou lišit, ale cíl alespoň v základech musí zůstat stejný.

Očekávání ve společenství:

- Řešit společně s ostatními problém
- Vyměňovat si zkušenosti
- Rozdělením úkolů si opatřit informace
- Být kreativní
- Učit se rozumět druhým
- Nenechávat se druhými zpochybňovat
- Získávat podněty pro vlastní vytvoření si názoru
- Najít společný názor
- Společně se modlit (mlčet)

⁶² RENÖCKEL *Einführung in die theologische Erwachsenenbildung*. s. II/11

⁶³ NAKONEČNÝ *Sociální psychologie*. s. 224

- Dávat společně impulsy pro církevní společenství
- Společně připravovat akce⁶⁴

Nakonečný k tomuto tématu uvádí Cartwrighta a Zandera, kteří se v Americe zabývali skupinovou dynamikou a hlubším poznáním malých formálních skupin. Ti uvádějí, rozhodující vliv cílů na skupinu a její udržování. Udržování skupiny umožňuje podporování dobrých mezilidských vztahů, řešení konfliktů, všeobecnou podporu, ochranu před minoritami a podporu samostatnosti a kooperativního chování. Výkon skupiny ovlivňuje správný návod k danému jednání, operativní plánování a správné strukturování úkolů. Výkonnost vyžaduje pozornost tomu, zda je dosahováno vytčených cílů. Dále Nakonečný uvádí Staehla a kolektiv, kteří považují za dobře fungující skupinu takovou, která je relativně bezkonfliktní, společensky integrovaná s homogenní vnitřní skladbou, s plnou formou komunikace, s přiměřenými normami, s jasně vytčenými cíli a dobře vedenou.⁶⁵

Vedení společenství

Podle Renöckela nemusí vedoucí umět všechno a nemá dělat všechno sám. Má se snažit o rozdělení úkolů ve skupině a o to, aby vytvářel důležité podněty a skupinu koordinoval. Je mnohem lepší dát prostor ostatním, kteří vloží své schopnosti, a tím postava vedoucího ustupuje do pozadí. Tento proces není ulehčením, ale kvalitativním zlepšením situace ve společenství. Křesťanská společenství by měla být schopná otevírat se všem, kteří mají o toto společenství zájem.

Renöckel upozorňuje, že se ve společenství často vyskytují tři základní fáze.

1. Nejistota a odstup – Pro tuto fázi je nutné dotýkat se skutečných problémů.

⁶⁴ RENÖCKEL *Einführung in die theologische Erwachsenenbildung*. s. II/12

⁶⁵ NAKONEČNÝ *Sociální psychologie*. s. 240 - 241

2. Vrcholná fáze – Vyžaduje dobrý výběr témat, dobrou péči o vztahy, zvážení předsudků, které ve společenství panují. Zajímat se o ty, kteří přišli jen na krátkou dobu a podporovat jistotu a důvěru, která vede k taktnímu probírání i osobních otázek. Je nutné být připraven i pro působení mimo skupinu.

3. Rutina (projev opotřebení) – V této fázi je zřejmé, že sem skupina došla přirozeným vývojem a je třeba zvážit, zda pomůže přestávka, rozpuštění skupiny nebo se již vytvořily základy nových skupin s novými sociálními vztahy.⁶⁶

Souhlasím s pohledem na společenství jako na malou skupinu, kterou popisuje Nakonečný a Renöckel. Renöckel nám navíc nabízí pohled do rakouských křesťanských společenství, která mají podstatně větší záběr aktivit než společenství, která znám ze svého okolí. Je nutné vybrat vhodné podněty pro práci v našich farnostech a aplikovat je do českého prostředí.

3 Praktická část

V praktické části chci konkretizovat možnosti jednotlivých témat nebo okruhy pro práci s dospělými v malých křesťanských společenstvích. Témata budu navrhovat na dobu tří let. Na každý rok navrhnu přibližně dvacet témat. První rok se bude týkat osobnosti jednotlivých členů společenství. Jde mi o to, aby jednotliví členové společenství lépe poznali sami sebe, proto zde čerpám z kapitol o psychologii dospělých z teoretické části. Druhý rok se bude týkat skupiny a vztahů v ní. Je to proto, aby si křesťané uvědomili své fungování v křesťanském společenství. Vyjdu z teoretické části, kde popisují sociální skupinu a komunikaci v ní. Třetí rok se zabývá rolí křesťana ve společnosti, protože každý křesťan má úkol vnášet Krista do svého okolí. Tuto část postavím na životních situacích dospělého člověka, které jsem taktéž popsal v teoretické části.

⁶⁶ RENÖCKEL *Einführung in die theologische Erwachsenenbildung*. s. II./13

Cílem zahrnujícím všechny náměty témat je snaha pochopit důležitost křesťanského způsobu života v souvislostech, aby to, co Kristus hlásá, bylo také žito. Na každý rok budu stanovovat společné cíle.

V každé oblasti budu hledat témata, jejich stručné obsahy, biblické kořeny a teologické a etické základy. Budu uvádět též literaturu, pomocí které je možno jednotlivá setkání připravovat. Nebudu uvádět záměrně konkrétní strany nebo kapitoly, protože individualita každého společenství vyžaduje různé typy přístupů a výběru témat z dané literatury. Mou snahou je upozornit na tuto literaturu a ne vytvořit její kompletní seznam.

3. 1 Jedinečnost lidské osoby:

Cíl: Každý křesťan si ověří svoje osobní vlastnosti. Při práci s Biblií vyhledá texty vztahující se k lidské osobě a jejímu stvoření. Dokáže vysvětlit své motivace a v náznacích charakterizovat své potřeby a hodnoty. Ověří si své hranice a omezenost své svobodné vůle. Z biblických textů rozezná Boží působení v lidském životě, v historii a dnes. Dokáže formulovat svůj vztah k Bohu.

1. **Stvoření člověka – biblické texty**
2. **Evoluční teorie**
3. **Přístup Teilarda de Chardina**
4. **Temperament**
5. **Charakter**
6. **Motivace**
7. **Schopnosti**
8. **Potřeby – náboženské potřeby**
9. **Hodnotová orientace**
10. **Křesťanské hodnoty**
11. **Duchovní rozměr člověka**
12. **Religiozita dnes**
13. **Věčný život a lidská omezenost**

14. **Svědění**
15. **Svobodná vůle**
16. **Víra v Boha**
17. **Komunikace s Bohem a její formy**
18. **Člověk potřebuje hranice svého jednání – Desatero**
19. **Boží milosrdenství**
20. **Ježíš Kristus a jeho přikázání**

1. **Stvoření člověka – biblické texty**

Rozbor člověka jako Božího obrazu, který má svou svobodu, ale Bůh má pro něho připraven svůj plán. Konflikt svobody a poslušnosti, který vyústí ve hřích. Co je vlastně hřích? Boží reakce na lidské jednání, která je spravedlivá a zároveň milosrdná. Boží láska, která posílá Ježíše jako Vykupitele.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakl., 2001.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

Dei verbum.

BENEDIKT XVI. *Deus Caritas est.* Praha: Paulínky, 2006.

2. **Evoluční teorie**

Vznik světa jako biblická zpráva není totožná s vědeckými poznatky z různých oblastí. Bible není učebnice dějepisu nebo vědecké pojednání o vzniku světa. Bible ukazuje jednání Boha v dějinách (smlouvy mezi Bohem a lidmi). Darwinova evoluční teorie, její historický vývoj a filozofický pohled na evoluci (Spencer).

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

PIUS XII. *Humani genesis.* Olomouc: MCM, 2004.

STÖRIG *Malé dějiny filozofie.* Praha: Zvon, 2006.

3. Přístup Teilarda de Chardina

Teilard de Chardin je katolický kněz, který studoval přírodní vědy a snažil se vytvořit teorii spojující křesťanský pohled na stvoření s evoluční teorií. Jeho pohled je velmi důležitý v dnešní době, kdy se stále více mluví o lidské zodpovědnosti za naši planetu, o trvale udržitelném rozvoji a o ekologii.

Literatura:

CHARDIN *Místo člověka v přírodě.* Praha: Svoboda 1993.

MARTÍNEK *Cesta k solidaritě.* České Budějovice: Trinitas, 1998.

JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis.* Praha: Zvon, 1996.

4. Temperament

Poznání typologií temperamentu jednotlivých osobností vede k lepšímu poznání vlastního jednání. Různé typy temperamentu v biblických příbězích. Využití svého potenciálu v mém životě a vlastní zkušenost s ním.

Literatura:

ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele.* Praha: Portál, 2001.

BARRETT *Otestujete si své schopnosti.* Praha: Grada, 1995.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

CZECH *Biblické příběhy v proměnách času*. Praha: Portál, 2006.

5. Charakter

Charakter jako část osobnosti ovlivňovaná převážně sociálně se společenským a morálním významem. V sepětí s temperamentem vytváří celou osobnost. Svědomí jako vnitřní hlas z filozofického (Sokrates, Kant) a teologického pohledu. Volní vlastnosti a charakterové dimenze člověka (sebedeterminace, kooperativnost, empatie, tolerance, pomoc druhým, agresivita, transcendence...)

Literatura:

ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

CZECH *Biblické příběhy v proměnách času*. Praha: Portál, 2006.

STÖRIG *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 2006.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2001.

PŘÍKASKÝ *Etika*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2000.

6. Motivace

Rozdělení motivací. Jaké jsou motivace mého vlastního jednání? Jsem aktivním křesťanem (doma, v zaměstnání, ve farní rodině...)? Je Bůh v mém životě tou hlavní motivací? Ježíš se stává motivací pro změnu života konkrétních lidí nejen v Novém zákoně. Osobní rozhodnutí pro Krista.

Literatura:

ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Zvon,

1991.

QUOIST *Mezi člověkem a Bohem*. Praha: Scriptum, 1991.

7. Schopnosti

Rozdělení schopností. Dokážu se ohodnotit reálně z pohledu mých schopností a svých možností? Jak tyto schopnosti prakticky využívám pro sebe, pro druhé...? Biblický pohled na schopnosti (Podobenství o hřivnách...) a jejich rozvoj. Všichni tvoříme jedno Kristovo tajemné tělo, pro které jsou naše schopnosti důležité.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

Lumen gentium.

8. Potřeby – náboženské potřeby

Rozdělení základních potřeb člověka (Maslow). Člověk jako náboženská bytost s potřebou cíle, který ho přesahuje (potřeba transcendence). Projevy těchto transcendentních potřeb. Křesťanský pohled na smrt a věčnost s Bohem nebo bez něho. Filozofický pohled na transcendenci (Jaspers, Heidegger - nihilismus)

Literatura:

ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakl., 2001.

STÖRIG *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 2006.

QUOIST *Mezi člověkem a Bohem*. Praha: Scriptum, 1991.

9. Hodnotová orientace

Jaké hodnoty jsou v mém životě důležité a jaké hodnoty uznává většinová společnost. Jak chráníme tyto hodnoty a jaká je jejich proměna v čase. Hodnota míru, zdraví, životního prostředí, svobody, spravedlnosti, materiálního zabezpečení, demokracie... Původ těchto hodnot a jejich význam pro společenství.

Literatura:

PŘÍKASKÝ *Etika*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2000.

ČÁP, MAREŠ *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

BARRETT *Otestujete si své schopnosti*. Praha: Grada, 1995.

10. Křesťanské hodnoty

Křesťanské hodnoty vycházejí z biblických kořenů a patří sem např. osobní svoboda člověka (prvotní hřích...), spravedlnost, milosrdenství, láska k Bohu, bližnímu, k sobě samému, rodina, společenství... Náboženství jako nositel hodnot podstatně ovlivňujících společnost.⁶⁷

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

PŘÍKASKÝ *Etika*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2000.

STÖRIG *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 2006.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:

⁶⁷ STÖRIG *Malé dějiny filozofie*. s. 397

Karmelitánské nakl., 2001.

11. Duchovní rozměr člověka

Člověk jako fyzická, psychologická, sociální a spirituální bytost. Duchovní rozměr člověka vychází z potřeby transcendence. Člověk jako boží obraz. Člověk vyjadřuje svůj duchovní rozměr pomocí rituálů a symbolů. Nahrazování náboženských rituálů a symbolů jinými světskými. Já a můj duchovní svět (modlitba, meditace, rekolekce, mše svatá...).

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

MUCHOVÁ *Oblasti realizace symbolů.*(materiál z přednášek na TF JCU)

ULRICH *Harmonický rozvoj osobnosti.* Olomouc: CMC, 1999.

RICHTER *Liturgie a život.* Praha: Vyšehrad, 2003.

12. Religiozita dnes

Dnešní společnost a její vztah k náboženství (formální, neformální). Nové formy religiozity sekulární společnosti a křesťanských společenství (letniční hnutí, mariánská zbožnost, komunity...).

Literatura:

ŠTAMPACH *Přehled religionistiky.* Praha: Portál, 2008

MUCHOVÁ *Oblasti realizace symbolů.*(materiál z přednášek na TF JCU)

FUNKE *Malý slovník sekt.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1998.

RICHTER *Liturgie a život.* Praha: Vyšehrad, 2003.

SIMAJCHL *Maria a dnešní životní styl*. Vranov nad Dyjí:
FATYM, 2005.

13. Věčný život a lidská omezenost

Člověk omezený hříchem směřuje nevyhnutelně ke smrti, která doléhá na každého z nás. Bůh nám ukazuje možnost cesty do věčného života s Ním. Tato cesta vyžaduje osobní rozhodnutí a následování Kristova příkladu lásky a oběti.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon,
1991.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:
Karmelitánské nakl., 2001.

BAUER *Kroky ke svobodě*. Praha: Luxpress, 1991.

BENEDIKT XVI. *Spe salvi*. Praha: Paulínky, 2008

14. Svědomí

Svědomí jako vnitřní hlas, který označuje II. vatikánský koncil jako „nejvnitřnější střed a svatyně člověka, v níž je sám s Bohem, jehož hlas mu zaznívá v nitru.“⁶⁸ Svátost smíření v životě každého křesťana.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon,
1991.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon,
1995. Gaudium et spes.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:
Karmelitánské nakl., 2001.

SIMAJCHL *Jak se zpovídat*. Vranov nad Dyjí: FATYM,

⁶⁸ GS 16

2005.

15. Svobodná vůle

Biblický obraz lidské svobody, která vede k „vyhnání z ráje“ a je Bohem respektována v celých dějinách spásy. Důraz na svobodu člověka i v dnešních podmínkách. Lidská svoboda bez Boha vede ke hříchu (dělení hříchů, formy...).

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2001.

SIMAJCHL *Jak se zpovídat.* Vranov nad Dyjí: FATYM, 2005.

OPATRŇÝ *Můžeme se ještě změnit?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1995

16. Víra v Boha

Vyznání víry, jeho rozbor podle katechismu a jeho historický vývoj (historické názory na jednotlivé části).

Literatura:

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2001.

OPATRŇÝ *Credo – Úvahy o apoštolském vyznání víry.* Praha: Pastorační středisko, 1995.

POLC *Patrologie.* Praha: KTF, 1997.

17. Komunikace s Bohem a její formy

Jak probíhá komunikace mezi Bohem a lidmi (Písmo) a lidí s Bohem (liturgie, modlitba, rozjímání, čtení Písma...).

Literatura:

TILMANN *Denně se modlit, ale jak?* Olomouc: MCM, 1994.

JANOŮŠEK *Jak se účastnit liturgie.* Týn nad Vlt.: A. Svoboda, 1998.

RICHTER *Liturgie a život.* Praha: Vyšehrad, 2003.

QUOIST *Mezi člověkem a Bohem.* Praha: Scriptum, 1991.

18. Člověk potřebuje hranice svého jednání – Desatero

Význam hranic pro člověka. Právní systém v ČR. Desatero jako elementární pravidla pro spokojený život člověka ve společnosti. Hranice mého života.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

Občanský zákoník. Brno: Computer Press, 2004.

Ústava ČR, Listina základních práv a svobod. Olomouc: Olomouc, 2005.

KUDLÁČKOVÁ, LENCZ *Desatero a Otčenáš, jak je neznáme.* Olomouc: MCM, 2004.

19. Ježíš Kristus a jeho přikázání

Horským kázáním (Mt 5) přivádí Ježíš starozákonní Desatero k absolutní dokonalosti, která je možná jen s Boží milostí. Vyžaduje od člověka nadpřirozený způsob chování, kterým je možné vytvořit Boží království již zde na zemi.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

20. Boží milosrdenství

Protože jsme lidé, jsme nedokonalí, a proto nemůžeme beze zbytku dodržet Ježíšovo přikázání lásky. Naše spása je tedy možná jen na základě milosti Boží, která nám je nabízena a my na tuto milost můžeme odpovědět svým životem. Historický pohled na spásu člověka (sv. Pavel x křesťanská obec v Jeruzalémě).

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991. Skutky apoštolů a apoštolské listy

3. 2 Křesťanství jako společenství lidí jdoucích ke společnému cíli

Cíl: Zakusit, jaké to je v opravdovém společenství lidí, kteří směřují ke spáse a snaží se vytvořit Boží království již zde na zemi. Poznat hierarchickou strukturu církve a vyjádřit se k fungování této struktury. Přečíst si, promyslet a vyjádřit svůj názor na úlohu křesťana v církvi, rodině a ve společnosti. Formulovat rozdíly mezi náboženstvími a mezi náboženstvími a sektami. Vnímat snahy o sjednocení křesťanů.

- 1. Boží lid**
- 2. Biskupové**
- 3. Kněží**
- 4. Laici**
- 5. Úloha laiků v církvi**
- 6. Úlohy křesťanského společenství**
- 7. Liturgia (slavení)**

8. **Koinonia (společenství)**
9. **Diakonia (služba)**
10. **Křesťan a rodina**
11. **Křesťan a zaměstnání**
12. **Křesťan a stát**
13. **Křesťan a demokracie**
14. **Křesťan a politika**
15. **Křesťan a média**
16. **Církev v dějinách**
17. **Role církve v sociálních otázkách**
18. **Světová náboženství**
19. **Sekty**
20. **Ekumenismus**

1. **Boží lid**

Boží lid podle II. vatikánského koncilu je společenství lidí, které uznává Boha a svatě mu slouží. Hlavou tohoto lidu je Kristus. Tomuto lidu náleží důstojnost a svoboda Božích dětí, Duch svatý přebývá v jejich srdcích. Jediný zákon je zákon lásky, který zpřítomňuje Boží království již zde na zemi. Historické kořeny Božího lidu ve Starém zákoně přes novozákonní církev sahají až do dnešní doby. Církev v dnešním světě.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

Lumen gentium.

2. **Biskupové**

Biblické kořeny hierarchického uspořádání církve (Petr – Skála). Biskupská služba jako plnost svátosti kněžství. Znaky biskupa, jeho působíště, diecéze v ČR a ČBK.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

Lumen gentium.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakl., 2001.

Internetové stránky konkrétních biskupství

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

Christus Dominus.

3. Kněží

Kněz jako pomocník biskupa spojený ve svátostném kněžství. Koná službu hlásání evangelia při eucharistii a spojuje věřící s Kristem skrze svátosti. Jeho úkolem je sloužit křesťanskému společenství. Vztah společenství a kněze.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. Lumen gentium.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. Optatum totius.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. Presbyterorum ordinis.

4. Laici

Změna pohledu na úlohu laiků v církvi po II. vatikánském koncilu. Důraz na apoštolát laiků v církvi, v rodině a ve společnosti. Zapojení laiků do liturgie.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon,
1995. *Apostolicam actuositatem.*

5. Úloha laiků v církvi

II. vatikánský koncil vymezil formy apoštolátu laiků jako jednotlivců v rodinách, v církevní obci, při práci s mládeží, ve společnosti, v organizacích... Tento apoštolát je nám udělen na základě všeobecného kněžství, které jsme přijali při křtu svatém.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon,
1995. *Apostolicam actuositatem.*

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon,
1995. *Gaudium et spes.*

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:
Karmelitánské nakl., 2001.

6. Úlohy křesťanského společenství

Z důležitosti poslání laiků v církvi je zřejmé, že roste význam křesťanského společenství. Společenství má svoji nezastupitelnou roli ve vztahu k Bohu a může pozitivně formovat své členy.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon,
1995. *Gaudium et spes.*

NEŠPOR *Sociologie náboženství.* Praha: Portál, 2007.

BAHOUNEK *Sociologický systém sociální nauky církve.*
Olomouc: Angelicum, 1994.

MARTÍNEK *Cesta k solidaritě.* České Budějovice: Trinitas,

1998.

7. Liturgia (slavení)

„Liturgie je vrchol, k němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla.“⁶⁹ Slavením liturgie má možnost jednotlivec ve společenství růst ke Kristu. Srozumitelnost jednotlivých liturgických obřadů.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

Sacrosanctum Concilium

JANOŮŠEK *Jak se účastnit liturgie.* Týn nad Vlt.: A.

Svoboda, 1998.

ADAM *Liturgika.* Praha: Vyšehrad, 2001.

RICHTER *Liturgie a život.* Praha: Vyšehrad, 2003.

ADAM *Liturgický rok.* Praha: Vyšehrad, 1998.

8. Koinonia (společenství)

Ze sociologických studií vyplývá, že společenství lidí socializuje jedince a směřuje ho k hodnotám, které toto společenství uznává. Křesťanské společenství se opírá o křesťanské hodnoty a vytváří společenství nejen mezi lidmi, ale i mezi lidmi a Bohem. Křesťan a jeho vliv na své okolí.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon,

1995. *Gaudium et spes.*

QUOIST *Mezi člověkem a Bohem.* Praha: Scriptum, 1991.

DUNDA *Můžeš růst.* Vranov nad Dyjí: FATYM, 2005.

PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi.* Praha: Zvon, 1990.

⁶⁹ Sacrosanctum Concilium čl. 10

9. Diakonia (služba)

Společenství, má-li být opravdu živé, musí mít přesažný rozměr pro své okolí. Jednou z možností může být služba druhým. Křesťanské společenství a potřební.

Literatura:

MARTÍNEK *Cesta k solidaritě*. České Budějovice: Trinitas, 1998.

VYMĚTALÍK *Cesta k člověku*. Praha: Scriptum, 1993.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. Gaudium et spes.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. Adgentes.

10. Křesťan a rodina

Nezákladnější lidský prostor, kde člověk získává pocit jistoty a sounáležitosti s lidmi, je rodina. Jedinci v rodině se znají dokonale. Žité křesťanství nejlépe prověří rodina. Problémové situace v rodinách.

Literatura:

JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*. Praha: Zvon, 1992.

JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II*. Praha: ČBK, 1994.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

Gravissimum educationis.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě – Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR.

Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2007.

11. Křesťan a zaměstnání

Lidská práce je pro život člověka i společnosti nezbytně nutná. Vychází již z knihy Genesis a má různé podoby (manuální, intelektuální).

Člověk prací oslavuje Boha, neboť i Bůh pracoval na stvoření světa a sedmého dne odpočíval (svěcení neděle, dovolená).

Literatura:

JAN PAVEL II. *Laborem exercens*. Praha: Zvon, 1991.

MARTÍNEK *Cesta k solidaritě*. České Budějovice: Trinitas, 1998.

JAN PAVEL II. *Centesimus annus*. Praha: Zvon, 1991.

12. Křesťan a stát

Biblické kořeny vztahu státu a církve (Ježíš a římský císař), období prvotní církve a jejího pronásledování, církev po Ediktu milánském a ve středověku. Vztah státu a církve dnes (konkordáty).

Literatura:

KADLEC *Přehled církevních dějin*. Praha: Zvon, 1991.

MALÝ *Církevní dějiny*. Olomouc: MCM, 2000.

VAŠKO *Neumlčená I*. Praha: Zvon, 1990.

VAŠKO *Neumlčená II*. Praha: Zvon, 1990.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě – Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR.

Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2007.

13. Křesťan a demokracie

Vývoj společnosti směřuje ke stále větší otevřenosti a demokratičnosti názorů, postojů a jednání jednotlivých lidí. Demokracie dává možnost všem svobodně prezentovat své názory a tím vede k pluralitě ve společnosti. Křesťané a jejich význam v demokracii.

Literatura:

NEŠPOR *Sociologie náboženství*. Praha: Portál, 2007.

ŘÍČAN *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha:

Portál, 2007.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě – Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR.

Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2007.

14. Křesťan a politika

II. vatikánský koncil vybízí křesťany k aktivnímu zapojení se do veřejného života společnosti. Zde může křesťan přinášet poselství evangelia a křesťanské hodnoty všem lidem. Společenství a politika. Vhodné formy politické účasti křesťana.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. *Gaudium et spes.*

NEŠPOR *Sociologie náboženství.* Praha: Portál, 2007.

MARTÍNEK *Cesta k solidaritě.* České Budějovice: Trinitas, 1998.

15. Křesťan a média

Dnešní svět ovlivňují informace, které jsou sdělovány prostřednictvím médií. Média mají tedy velkou zodpovědnost za vytváření skutečného obrazu o světě. Proto se na II. vatikánském koncilu církev zaměřila na hromadné sdělovací prostředky a vymezila svůj postoj k médiím a svou snahu se mediálně prezentovat eticky správným způsobem.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. *Inter mirifica.*

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě – Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR.

Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2007.

16. Církev v dějinách

Biblické kořeny založení církve, prvotní církev a její vývoj až do středověku. Problémová období v historii církve (husitství, protestantismus...). Reakce dnešní církve na přehmaty v minulosti. Historické kořeny naší farnosti a její vývoj.

Literatura:

Paměť a smíření: Církev a viny minulosti. Praha: Katolický týdeník, 2000.

17. Role církve v sociálních otázkách

Církev má právo se vyjadřovat k sociálním otázkám ve světě. Její sociální principy jsou vyjádřeny v sociálním učení církve. Historický vývoj sociálního učení církve od počátků po současnost. Sociální učení a farní společenství.

Literatura:

MARTÍNEK *Cesta k solidaritě.* České Budějovice: Trinitas, 1998.

VYMĚTALÍK *Cesta k člověku.* Praha: Scriptum, 1993.

18. Světová náboženství

Základní rozdělení světových náboženství, jejich popis, společné rysy a rozdíly. Náboženství v našem okolí. Osobní zkušenost ze setkání se členy jiného náboženství.

Literatura:

ŠTAMPACH *Přehled religionistiky.* Praha: Portál, 2008.

LACOURT *Odvaha k víře.* Praha: Portál, 1991.

19. Sekty

Základní rozdělení sekt, jejich popis a společné rysy s náboženstvím, ze kterého vychází. Společenská nebezpečnost sekt. Osobní zkušenost se členy nějaké sekty.

Literatura:

FUNKE *Malý slovník sekt*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1998.

20. Ekumenismus

Ekumenické snahy vychází z jednoty a jednosti církve, která se v historii rozdělila a dnes se vytváří snahy obnovit původní jednotu církve na společných křesťanských základech. Dialog s ostatními církvemi a osobní zkušenosti s ekumenismem.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. Unitatis redintegratio.

JAN PAVEL II. *Ut unum sint*. Praha: Zvon, 1995.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě – Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR.

Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2007.

3. 3 Křesťanské vidění světa a jeho praktické dopady na životy konkrétních rodin

Cíl: Chápat rodinu a její důležitost, zakoušet rozdělení rolí v rodině a v církvi, vyjádřit se k poslání rodiče a jeho významu, mluvit o vztazích mezi generacemi, zakoušet církve jako rodinné společenství a znát historické souvislosti jejího vývoje.

1. **Rodina založená na křesťanských základech**
2. **Svätost manželství**
3. **Svätost kněžství**
4. **Každý má v rodině své místo a svou roli**
5. **Žena a duplicita rolí**
6. **Krize rodiny**
7. **Plodnost jako požehnání nebo problém**
8. **Rodičovství**
9. **Péče o mladou generaci**
10. **Vztahy mezi generacemi**
11. **Péče o starou generaci**
12. **Církev jako farní rodina**
13. **Bůh jako Otec, Syn a Duch svatý**
14. **Církev jako matka**
15. **Každý má v církvi své místo**
16. **Biblické kořeny církve**
17. **Církevní historie**
18. **Krize církve**
19. **Obnova církve**

1. Rodina založená na křesťanských základech

Biblické základy rodiny (kniha Genesis, Ježíš a jeho vztah k lidské rodině – důsledky).

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

JAN PAVEL II. *Familiaris consortio.* Praha: Zvon, 1992.

JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*

Praha: Zvon, 1994.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakl., 2001.

2. Svátost manželství

Křesťanská rodina je založena na základech svátostného manželství, které je smlouvou mezi snoubenci uzavřenou před Bohem. Manželský slib a jeho správné pochopení.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

JAN PAVEL II. *Familiaris consortio.* Praha: Zvon, 1992.

JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.* Praha: Zvon, 1994.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2001.

SIMAJCHL *Manželství v záběhu.* Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S. 2005.

3. Svátost kněžství

Ustanovení svátosti kněžství, její biblické kořeny, historický vývoj, dnešní vnímání kněžské služby.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2001.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. Optatam totius.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon,

1995.Presbyterorum ordinis.

4. Každý má v rodině své místo a svou roli

Rozdělení rolí v rodině, důležitost zapojení všech členů rodiny do rodinného dění, problémy, které vznikají nerespektováním jednotlivých členů. Konkrétní zkušenosti z vlastních rolí v rodině.

Literatura:

JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*. Praha: Zvon, 1992.

JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*

Praha: Zvon, 1994.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakl., 2001.

SIMAJCHL *Manželství v záběhu*. Vranov nad Dyjí:

A.M.I.M.S. 2005.

QUOIST *Mezi člověkem a Bohem*. Praha: Scriptum, 1991.

5. Žena a duplicita rolí

Role ženy v rodině, její nezastupitelná úloha matky, profesní dráha a možné konflikty rolí, pomoc od ostatních členů rodiny.

Literatura:

JAN PAVEL II. *Mulieris dignitatem*. Praha: Zvon, 1992.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha: Zvon,

1995.Gaudium et spes.

6. Krize rodiny

Dnešní společnost a její vztah k rodině může vést ke kritickým situacím jednotlivých rodin. Rozpad rodiny, mimomanželské poměry, nevlastní děti... Etický a náboženský pohled na tuto problematiku. Osobní zkušenost z krizí rodiny.

Literatura:

Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1994.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakl., 2001.

7. Plodnost jako požehnání nebo problém

Důležitost sexuality v manželství, její úskalí (neplodná manželství, nechtěné děti...), problém antikoncepce, potratu, genové terapie... Postoj křesťanů k těmto otázkám. Etické hodnocení z pohledu církevní nauky.

Literatura:

Lidská sexualita, pravda a význam. Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakl., 2000.

JAN PAVEL II. *Humanae vitae*. Praha: Zvon, 1990.

CIGÁNEK *Křesťan a regulace porodnosti*. Olomouc:

Cesta, 1991.

PŠENIČKA *Sexuální výchova v rodině*. Pardubice: HNUTÍ

RODINA, 1994.

8. Rodičovství

Biblické kořeny rodičovství, dítě jako požehnání pro manžele, příprava mladých na přijetí role rodiče, pomoc okolí při přijímání této role a při řešení prvních těžkostí. Osobní přijetí rodičovství.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

Gaudium et spes.

FERRERO *Šťastní rodiče*. Praha: Portál, 2004.

9. Péče o mladou generaci

Mladá generace je naší budoucností (biblické kořeny, Ježíš a děti), proto je nutné o ni pečovat v rodinách, ve společenství, ve škole... Význam čtvrtého přikázání. Rodiče a děti ve vzájemném kontaktu a komunikaci.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. Gaudium et spes.

FERRERO *Šťastní rodiče.* Praha: Portál, 2004.

JAN PAVEL II. *Familiaris consortio.* Praha: Zvon, 1992.

JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.* Praha: Zvon, 1994.

QUOIST *Mezi člověkem a Bohem.* Praha: Scriptum, 1991.

SIMAJCHL *Láska pod lupou.* Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S. 2005.

10. Vztahy mezi generacemi

Biblické kořeny (význam 4. přikázání), etické problémy ve vztahu mezi generacemi (potrat, eutanazie), pozitivní a negativní zkušenosti z mezigeneračních vztahů.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

PŘÍKASKÝ *Etika.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2000.

ONDOK *Bioetika.* Svitavy: Trinitas, 1999.

11. Péče o starou generaci

Důležitost péče o starou generaci, její biblické kořeny. Stáří v dnešní společnosti (domovy důchodců, hospice..). Vztah k starším členům mé rodiny.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

SIMAJCHL Stáří. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S. 2005.

Nemocným. Olomouc: Ave, 1992.

12. Církev jako farní rodina

Biblické kořeny církve, její poslání v dnešním světě, vnímání farního společenství zvenčí a zevnitř, úloha farního společenství pro jednotlivce. Společenství a Kristův požadavek lásky k Bohu a bližnímu.

Literatura:

Společenství a služba. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2005.

JAN PAVEL II. *Reconciliatio et Paenitentia.* Praha. Zvon, 1996.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995. Apostolicam actuositatem.

13. Bůh jako Otec, Syn a Duch svatý

Boží trojedinost a její biblické kořeny, historický vývoj trinitární teologie, dnešní pohled na Trojici. Osobní vnímání Boží Trojice.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakl., 2001.

POLC *Patrologie*. Praha: KTF, 1997.

14. Církev jako matka

Obraz spojující mateřství a církev vystihuje ideál Boží lásky mezi lidmi. Světci v církvi, kteří tento obraz na svém životě dosvědčili, jsou důkazem životaschopnosti tohoto ideálu. Konkrétní příklady vnímání pohledu na církev.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

SCHAUBER *Rok se svatými*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1994.

15. Každý má v církvi své místo

Biblické základy a obraz Ježíše jako hlavy a nás jako údů jednoho těla – církve. Péče křesťanů o své spolubratry a jednotlivá společenství. Role konkrétních křesťanů v církvi.

Literatura:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě – Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR.

Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2007.

16. Církevní historie

Vybrané kapitoly z církevních dějin a stručný popis vývoje církve od prvotní církve až do současnosti.

Literatura:

MALÝ *Církevní dějiny*. Olomouc: MCM, 2000.

KADLEC *Přehled církevních dějin*. Praha: Zvon, 1991.

17. Krize církve

Výběr kritických etap v dějinách církve, jejich hodnocení a vliv na současnou situaci (schizmata, husitství, osvícenství, první republika...).

Literatura:

KADLEC *Přehled církevních dějin*. Praha: Zvon, 1991.

MALÝ *Církevní dějiny*. Olomouc: MCM, 2000.

VAŠKO *Neumlčená I*. Praha: Zvon, 1990.

VAŠKO *Neumlčená II*. Praha: Zvon, 1990.

18. Obnova církve

Období církevních obnov a osoby, které tyto obnovy iniciovaly, II. vatikánský koncil a jeho dopad na dnešní společnost.

Literatura:

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

MALÝ *Církevní dějiny*. Olomouc: MCM, 2000.

KADLEC *Přehled církevních dějin*. Praha: Zvon, 1991.

19. Poslání církve v dnešním světě

Sociální učení církve a jeho dopad na společnost a konkrétní lidi. Církev jako hlasatelka poselství evangelia, základních křesťanských hodnot a etických zásad.

Literatura:

MARTÍNEK *Cesta k solidaritě*. České Budějovice: Trinitas, 1998.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě – Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR.

Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2007.

JAN PAVEL II. *Reconciliatio et Paenitentia*. Praha. Zvon, 1996.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha : Zvon, 1995.

4 Závěr

Ve své diplomové práci jsem si vytkl za cíl poznat lépe osobu dospělého člověka z psychologického, sociálního a pedagogického pohledu. V psychologii dospělých jsem nastínil osobnost dospělého člověka z pohledu obecné a vývojové psychologie. Zabýval jsem se psychologickými charakteristikami dospělosti a stáří po třicátém roku věku. V tomto období jsem popsal obecně životní situace dospělých. V kapitole Sociální skupina a komunikace jsem sledoval vliv sociální skupiny na osobu dospělého člověka v závislosti na velikosti skupiny, na rozdělení rolí a popsal jsem církev jako instituci a sociální skupinu. V kapitole Pedagogika dospělých jsem nastínil historický vývoj vzdělávání dospělých, ze kterého vyplývá důležitost vzdělávání dospělých v dnešní době. Církev má snahu formovat osobnost dospělého člověka v různých vzdělávacích skupinách, které mají za cíl pomoci dospělým pochopit důležitost vlastního sebevzdělávání ve víře. V praktické části jsem vytvořil systém námětů pro církevní vzdělávání dospělých v malém křesťanském společenství. Snahou bylo tímto systémem ulehčit práci lidem, kteří tato setkání vedou, aby měli náměty pro jednotlivé hodiny. Tyto náměty by měly být na dobu tří let. Největší ambicí této práce je podpora křesťanských společenství dospělých, která jsou podle mého názoru nesmírně důležitá pro podporu růstu jednotlivých křesťanů ve víře.

5 Seznam literatury

- ADAM, A. *Liturgický rok*. Praha: Vyšehrad, 1998. 328 s. ISBN 80-7021-269-1.
- ADAM, A. *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2001. 472 s. ISBN 80-7021-420-1.
- BAHOUNEK, T. J. *Sociologický systém sociální nauky církve*. Olomouc: Angelicum, 1994. vyd. nevedeno. 398 s. ISBN nevedeno.
- BARRETT, J. *Otestujete si své schopnosti*. Praha: Grada, 1995. 184 s. ISBN 80-85623-47-1.
- BAUER, J. *Kroky ke svobodě*. Praha: Luxpress, 1991. vyd. nevedeno. 57 s. ISBN 80-7130-015-2.
- BENEDIKT XVI. *Deus Caritas est*. Praha: Paulínky, 2006. 3. vyd. 63 s. ISBN 80-86949-03-6.
- BENEDIKT XVI. *Spe salvi*. Praha: Paulínky, 2008. 63 s. ISBN 978-80-86949-41-3.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Česká biblická společnost, 1995. 6. vyd. ISBN 80-85810-08-5.
- CIGÁNEK, V. *Křesťan a regulace porodnosti*. Olomouc: Cesta, 1991. 79 s. ISBN 80-85319-16-0.
- CZECH, J. *Biblické příběhy v proměnách času*. Praha: Portál, 2006. 181 s. ISBN 80-7367-143-3.
- ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
- DATTRINO, L. *Patrologie*. Praha: KTF UK, 1997. 2. vyd. 282 s. ISBN nevedeno.
- DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 1997. 2. vyd. 175 s. ISBN 80-7178-251-3.
- DUNDA, M. *Můžeš růst*. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S., 2005. vyd. nevedeno. 56 s. ISBN nevedeno.
- Dokumenty 2. vatikánského koncilu*. Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.
- FERRERO, B. *Šťastní rodiče*. Praha: Portál, 2004. 147 s. ISBN 80-7178-937-2.

FUNKE, K. *Malý slovník sekt.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1998. 143 s. ISBN 80-7192-246-3.

HALÍK, T. *O přítomnou církev a společnost.* Praha: ČKA, 1992. 77 s. ISBN neuvedeno.

HRDLIČKA, M. a kol. *Krise středního věku – úskalí a šance.* Praha: Portál, 2006. 168 s. ISBN 80-7367-168-9.

CHARDIN, T. *Místo člověka v přírodě.* Praha: Svoboda, 1993. 2. vyd. 163 s. ISBN 80-205-0309-9.

JAN PAVEL II. *Centesimus annus.* Praha: Zvon, 1991. 76 s. ISBN 80-7113-050-8.

JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.* Praha: ČBK, 1994. vyd. neuvedeno. 59 s. ISBN neuvedeno.

JAN PAVEL II. *Familiaris consortio.* Praha: Zvon, 1992. 101 s. ISBN 80-7113-067-2.

JAN PAVEL II. *Humanae vitae.* Praha: Zvon, 1990. 67 s. ISBN neuvedeno.

JAN PAVEL II. *Christifideles laici O povolání a poslání laiků v církvi a ve světě.* Praha: Zvon, 1990. 128 s. ISBN 80-7113-024-9.

JAN PAVEL II. *Laborem exercens.* Praha: Zvon, 1991. 70 s. ISBN 80-7113-007-9.

JAN PAVEL II. *Mulieris dignitatem.* Praha: Zvon, 1992. 73 s. ISBN 80-7113-053-2.

JAN PAVEL II. *Reconciliatio et Paenitentia.* Praha. Zvon, 1996. 93 s. ISBN 80-7113-158-X.

JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis.* Praha: Zvon, 1996. 58 s. ISBN 80-7113-154-7.

JAN PAVEL II. *Ut unum sint.* Praha: Zvon, 1995. 82 s. ISBN 80-7113-140-7.

JANOUŠEK, F. H. *Jak se účastnit liturgie.* Týn nad Vlt.: A. Svoboda, 1998. vyd. neuvedeno. 30 s. ISBN 80-902500-0-9.

KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin.* Praha: Zvon, 1991. 282 s. ISBN 80-7113-003-6.

Katechetické směrnice ČBK. Praha: Sekretariát ČBK, 1994. ISBN neuvedeno.

Kodex kanonického práva. Praha : Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

KUDLÁČKOVÁ, B. LENCZ, L. *Desatero a Otčenáš, jak je neznáme.* Olomouc: MCM, 2004. vyd. neuvedeno. 92. s. ISBN 80-7266-196-5.

LACOURT, J. *Odvaha k víře.* Praha: Portál, 1991. 80 s. ISBN 80-85282-03-3.

Lidská sexualita, pravda a význam. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2000. 2. vyd. 74 s. ISBN 80-7192-495-4.

MALÝ, R. *Církevní dějiny.* Olomouc: MCM, 2000. 284 s. ISBN 80-7266-083-7.

MARTÍNEK, C. *Cesta k solidaritě.* České Budějovice: Trinitas, 1998. 336 s. ISBN 80-86036-07-3.

MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti.* Praha: Karolinum, 2007. 2. vyd. 273 s. ISBN 978-80-246-1304-8.

MUCHOVÁ, L. *Oblasti realizace symbolů.*(materiál z přednášek na TF JCU) *Nemocným.* Olomouc: Ave, 1992. vyd. neuvedeno. 32 s. ISBN neuvedeno.

NEŠPOR, Z. *Sociologie náboženství.* Praha: Portál, 2007. 232 s. ISBN 978-80-7367-251-5.

Občanský zákoník. Brno: Computer Press, 2004. vyd. neuvedeno. 250 s. ISBN 80-251-0446-X.

ONDOK, J. P. *Bioetika.* Svitavy: Trinitas, 1999. 134 s. ISBN 80-86036-24-3.

OPATRNÝ, A. *Credo – Úvahy o apoštolském vyznání víry.* Praha: Pastorační středisko, 1995. 3. vyd. 66 s. ISBN neuvedeno.

OPATRNÝ, A. *Můžeme se ještě změnit?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1995. 30 s. ISBN 80-7192-019-3.

Paměť a smíření: Církev a viny minulosti. Praha: Katolický týdeník, 2000. vyd. neuvedeno. 62 s. ISBN 80-902708-6-7.

PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi.* Praha: Zvon, 1990. 2. vyd. 75 s. ISBN 80-7113-159-8.

PERHÁCS, J. *Základy teórie výchovy dospelých.* Bratislava: Obzor, 1986.

PIUS XII. *Humani genesis*. Olomouc: MCM, 2004. vyd. neuvedeno. 23 s. ISBN 80-72-66-174-4.

POLC, J. V. *Patrologie*. Praha: KTF, 1997. 2. vyd. 282 s. ISBN neuvedeno.

PŠENIČKA, O. *Sexuální výchova v rodině*. Pardubice: HNUTÍ RODINA, 1994. 310 s. ISBN 80-901524-1-4.

PŘÍKASKÝ, J. V. *Etika*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2000. 134 s. ISBN 80-7192-505-5.

QUOIST, M. *Mezi člověkem a Bohem*. Praha: Scriptum, 1991. 157 s. ISBN 80-900335-3-9.

RICHTER, K. *Liturgie a život*. Praha: Vyšehrad, 2003. 2. vyd. 293 s. ISBN 80-7021-575-5.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. 2. vyd. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.

ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha: Portál, 2002. 325 s. ISBN 80-7178-547-4.

ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, 2007. 328 s. ISBN 978-80-7367-312-3.

SAK, P. a kol. (Skalková, J.): *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Praha: Portál, 2007. 296 s. ISBN 978-80-7367-230-0.

SIMAJCHL, L. *Láska pod lupou*. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S. 2005. vyd. neuvedeno. 56 s. ISBN neuvedeno.

SIMAJCHL, L. *Jak se zpovídat*. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S., 2005. vyd. neuvedeno. 23 s. ISBN neuvedeno.

SIMAJCHL *Manželství v záběhu*. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S. 2005. vyd. neuvedeno. 71 s. ISBN neuvedeno.

SIMAJCHL, L. *Maria a dnešní životní styl*. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S., 2005. vyd. neuvedeno. 58 s. ISBN neuvedeno.

SIMAJCHL, L. *Stáří*. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S. 2005. vyd. neuvedeno. 48 s. ISBN neuvedeno.

SCHAUBER, V. *Rok se svatými*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1994. 701 s. ISBN 80-85527-75-8.

SKALKA, J. a kol. *Základy pedagogiky dospělých*. Praha: SPN, 1989. 258 s. ISBN 80-04-21636-6.

Společenství a služba. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2005. 62 s. ISBN 80-7192-971-9.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 2006. 5. vyd. 559 s. ISBN 80-7113-175-X.

ŠIMEK, D. *Vybrané problémy teorie výchovy dospělých*. Olomouc: UPFF, 1991. 83 s. ISBN 80-7067-008-8.

ŠTAMPACH, O. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál, 2008. 240 s. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-384-0.

TILMANN, K. *Denně se modlit, ale jak?* Olomouc: MCM, 1994. 34 s. ISBN neuvedeno.

ULRICH, T. *Harmonický rozvoj osobnosti*. Olomouc: CMC, 1999. 46 s. ISBN neuvedeno.

Ústava ČR, Listina základních práv a svobod. Olomouc: Olomouc, 2005. 4. vyd. 263 s. ISBN 80-7182-200-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II*. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VAŠKO, V. *Neumlčená I*. Praha: Zvon, 1990. 272 s. ISBN 80-7113-000-1.

VAŠKO, V. *Neumlčená II*. Praha: Zvon, 1990. 266 s. ISBN 80-7113-035-4.

VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*. Praha: Scriptum, 1993. 115 s. ISBN neuvedeno.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě – Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2007. vyd. neuvedeno. 122 s. ISBN 978-80-7195-162-9.

Prameny:

<http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan-nsf/p/4110-03/kvėten2008>

6 Abstrakt

ČAPEK, M. *Církevní vzdělávání dospělých*. České Budějovice, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Tato práce je zaměřena na osobnost dospělého člověka, možnost jeho dalšího vzdělávání v náboženské oblasti. Osobnost je popisována z hlediska psychologického, sociálního a pedagogického s přihlédnutím na její náboženský rozměr, který chce tato práce dále rozvíjet. Snahou je vytvořit tříletý cyklus námětů, které může malé církevní společenství používat jako témata pro jednotlivá setkání. Tato témata mají být podněty k další diskusi a konfrontaci s jednotlivými názory z vlastní praxe, etiky, teologie, sociologie, psychologie, filozofie a pedagogiky. Největší ambicí této práce je snaha pomoci vytvářet živá společenství křesťanů, která mohou zpřítomňovat Boží království zde na zemi.

Klíčová slova:

Osobnost, pedagogika dospělých, církev, metody vzdělávání, dospělý člověk, církevní společenství, církevní vzdělávání.

Church Education of the Adults.

This work is focused on the personality of an adult man, possibility of his further education in religious area. The personality is described from these points of view: psychological, social and pedagogical with the consideration to its religious extent which this work wants to develop. The effort is to create three-year cycle of topics for each meeting. These topics should be suggestion to the other discussion and confrontation with single opinions from personal practice, etics, theology, sociology, psychology, philosophy and pedagogy. The biggest

ambition of this work is the effort to help to create lively communities of Christians which can give a vivid picture of the Kingdom of God on the Earth.

Key words:

Personality, adults pedagogical, church, educational method, adult man, ecclesiastic partnership, church education